

Farnost zhořská

historie a památky

květen, 2004

dle archivních dokladů zapsal:
Jindřich Coufal, Zhoř

Význam farností

Jako důležitá součást výchovy lidí k náboženskému životu v římsko–katolické církvi byla přijata koncepce duchovní správy, přísně organizované podle farností. Každý biskup byl povinen rozdělit svěřenou diecézi na územně samostatné okrsky, pro něž určil duchovní správce zvané faráři (parochi). S pojmem fary (parochia) byl spojen tzv. přímus, dle kterého měli věřící nejzávažnější úkony náboženské praxe (účast na svátostech) konat ve farním kostele. Farnost spojovala mnohdy i rozdílné společenské vrstvy v duchovní pospolitost usměřující věřící po celou dobu jejich života a stávala se tak jakýmsi jejich kosmem. K němu patřily nejen kostely, dominující svou výškou tehdejší lidským obydlím, nýbrž i školy, bratrstva, spolky a charitativní instituce. Farář jako hlava farní obce, čítající vždy několik sousedních vesnic, představoval nejen církevní, ale i společenskou a mnohdy i státní autoritu, protože svým jménem ohlašoval z kazatelny i četné státní příkazy. Zejména v 18. století, kdy jejich podíl na světské administrativě podstatně vzrostl (doba Josefínská) a přežíval až do 20. století.

Na Moravě je stav a vývoj farností ve středověku znám málo, až na poznatky shromážděné J. Tenorou k roku 1620 a zejména na údaje v církevní topografii Řehoře Wolného – (Kirchliche Topographie von Mahren ... Brun 1860).

Literatura

O historii zhořské farnosti pojednává několik málo článků vydaných ve starších publikacích. Jde však většinou o opakující se základní údaje již zveřejněné moravským topografem Řehořem Wolným v polovině minulého století. Jsou to zejména články učitele Aloise Pátka v publikacích „Okresní hejtmanství jihlavské“ (vydání v roce 1888) a ve „Vlastivědě moravské – místopisu Jihlavský okres“ (vydáno v Brně 1901), faráře P. Augustina Kratochvíla „Písemné památky na zámku v Černé“ (vydání v roce 1906), profesora Dr. Ladislava Hosáka „Historický místopis země Moravskoslezské – jihlavský kraj“ (vydání v Brně 1933), ředitele Měšťanské školy v Polné Břetislava Rérycha „Polná – průvodce po městě a okolí“ (vydal B. Zapletal v roce 1927) a několik pojednání v časopisech „Vlastivěda Moravská“, „Časopis Matice Moravské XXXV“, „Vlastivědný sborník kraje jihlavského I.“ a „Od Horácka k Poddyjí“ roč. 1924–1934.

Novější historie a život ve farnosti je již podrobně zachycen ve farní kronice nazvané „Protocollum domesticum parochie zhorzensis“, kterou založil v roce 1808 tehdejší kaplan Leopold Taude.

Dvě historická období

Historii této farnosti možno rozdělit do dvou kapitol: první období – od jejího vzniku souvisejícího s osídlením zdejšího kraje asi od poloviny XVI. století, kdy farní obce zakoupil ke svému rudoleckému panství Jan Chroustenský z Malovar (1558) „...který všechny farní věci s desátkem a penězi zabral, faráře nadržel a farní budovu zaniknouti nechal...“ jak si na toto počínání své vrchnosti stěžovali zhořští farníci k císaři ještě v roce 1612 – ovšem bezvýsledně

(viz. Orig. in d.Boczek Stg 1612, Topogr. Wolný 1860). Farnost v této době zaniká s nástupem vrchnosti jiného vyznání (protestanté, utrakvisté) a formálně je přiřazena k Měřínu. Druhé období - po roce 1623, kdy zkonfiskovaný majetek přešel pod brtnické panství Collaltů, vzniká jejich snaha o obnovu církevní katolické organizace. Zhořská farnost v roce 1669 je přiřazena k nově ustanovené farnosti do Bohdalova a v roce 1765 zřízena ve Zhoři farní lokalie podřízená bohdalovské faře. V roce je 1784 tato lokalie osamostatněna a roku 1859 povýšena na farnost, která trvá dosud.

Farnost a zasvěcení kostela

Zhořská farnost se nachází na západní Moravě. Obec leží severovýchodním směrem mezi městy Jihlavou a Žďárem nad Sázavou, přibližně v polovině jejich vzdálenosti, v chladné a poměrně vysoko položené krajině Českomoravské vrchoviny, v průměrné nadmořské výšce 560 m. Původní nově založená farnost náležela pod církevní pravomoc třebičskému klášteru a později jeho měřínskému probošství, ve 14. století děkanství tasovskému (k roku 1493 CDM XII., 193). Po obnovení lokalie v roce 1765 pak děkanství měřínskému (založené v roce 1710) a po reorganizaci církevní správy od roku 1952 až dosud děkanství jihlavskému. Z období náboženských bouří neznáme přesnější církevní organizaci v kraji, ale podle Řehoře Wolného se vyskytuje v listinách již děkanství meziříčské, které zabíralo zvláště území bývalého děkanství tasovského a třebičského.

Duchovním centrem farnosti je fara a kostel ve Zhoři, zasvěcený sv. Markétě – panně a mučednici. Její svátek se od nepaměti slavil 13. července, kdy ohlašovala začátek žní: „*Svatá Markyta – hodila srp do žita!*“... Historické bádání, podnícené Druhým vatikánským koncilem, ji pro absenci dokladů, že skutečně žila, z kalendáře vypustilo. Legenda vypráví, že byla dcerou pohanského kněze Edesia z Antiochie - někdy ve 3. století. Vlivem pěstounky se stala křesťankou. Za trest ji otec poslal pást ovce jako obyčejnou děvečku. I tak si její krásy povšiml prefekt Librius a nabídl jí manželství, když se vzdá své víry. Markéta nejen odmítla, ale vydržela i krutá mučení a nepokořena musela být nakonec sřata. Přesto můžeme o této světici – ve středověku jedné z nejoblíbenějších – i dnes s úctou říci, když si uvědomíme, že její příběh je promodlený prosbami tisíců duší za stovek generací i z naší farnosti. Armádu svatých tvoří i zástup bezejmenných světců a jistě byla mezi nimi i nejedna panna, která získala korunu svatosti uprostřed pohanského světa podobným způsobem.

Rozloha farnosti

Kromě obce Zhoř zahrnovala farnost všechny sousední vesnice: Arnolec, Nadějov, Stáj, Jamné, Rybné i na českomoravských hranicích stojící osadu Lipinu. Zřízením farní lokalie panem Kalchrem v Jamném v roce 1819 (obsazena knězem r.1826) byla tato obec i se sousední Rybnou vyčleněna ze zhořské farnosti a takto změněná její velikost zůstává dodnes.

století třináctého...

Pro moravského topografa Řehoře Wolného začínají nejstarší dějiny naší obce Bočkovým falzem Spytihněvovy listiny z roku 1197, kdy měla být ves Naluze (nynější Luka nad Jihl.) vyměněna za Zhoř (viz CDM I. s.348 č. 372). Omyly uvedl na pravou míru Václav Richter, který ves Naluze ztotožnil s Loukou u Jemnice...

Benediktinské probošství v Měříně

Dne 29. května roku 1298 založil se svolením olomouckého biskupa Dětricha král Václav II. probošství řádu sv. Benedikta

Osídlení kraje

Kraj, v němž obec leží, nepatří k tzv. starému sídelnímu území, obývanému člověkem již od pravěku. Poměrně vysoká nadmořská výška a drsnější klima bránily člověku k trvalému usazení až do středověku. Pravěký člověk pronikal do zdejšího pomezí jen zřídka. Předpokládá se, že nejpozději od 4. stol. př. Kr. i v době římské (0 – 4. stol. po Kristu) procházela přes pohraniční hvozdy mezi Čechami a Moravou dálková komunikace z Vindobony (dnešní Vídně) přes Znojmo do Polabí. Vedla pravděpodobně přes Brtnici, v Lukách překračovala řeku Jihlavu, pokračovala proti toku Kozlovského potoka, přes Rytířsko a údolím Šlapánky k Polné. Její průběh lze snad dokumentovat některými starými nálezy mincí z těchto dob. Jsou dokladem pouze krátkodobého pobytu člověka ve hvozdu, který tudy procházel za obchodem, v dobách války nebo jako lovec. Po zániku římského impéria a v tzv. době stěhování národů (375 – 550 po Kr.) ztratila pravděpodobně tato spojnice Podunají a jihozápadní Moravy s Čechami svůj význam a upadla v zapomenutí. Na ní navázala ve středověku stezka zvaná haberská, která se v blízkosti českomoravské hranice odklonila západněji a zemskou hranici na řece Jihlavě překračovala na brodu pod kostelíkem sv. Jana Křtitele na území staré Jihlavy. Do 12. století byly totiž na území českého středověkého státu prakticky zasídleny všechny níže položené úrodné kraje a rostoucí obyvatelstvo tak muselo hledat svoji obživu na územích výše položených, s horší půdou a dosud většinou pokrytých lesem. Začíná tak proces, jemuž historikové říkají vnitřní kolonizace, neboť osadníci na nových územích pocházejí vesměs z domácích zdrojů. Osídlení postupuje do vyšších poloh především proti proudu řek nebo podél obchodních cest.

Českomoravská vrchovina byla tedy osídlována ve dvou kolonizačních vlnách, ve 12. a 13. století. Zásadní význam pro osídlení celého velkého území na sever a severo-západ od Třebíče až k zemské hranici mělo kolonizační úsilí třebíčského benediktinského kláštera.

Klášter – čtvrtý nejstarší na Moravě, založili v roce 1101 brněnský kníže Oldřich a znojenský kníže Litold po navrácení svých moravských údelů, odkud byli dříve vypuzeni českým knížetem Břetislavem. Třebíčské opatství bylo zřejmě již před polovinou 12. století vnitřně konsolidované natolik, že provádělo kolonizaci na výše položených územích patřících brněnským knížatům. Dokladem toho je i název vsi Naděj, ležící poměrně daleko severním směrem od Třebíče, upomínající svým názvem za opata Naděje, doloženého poprvé v listině z roku 1160. Tato tzv. vnitřní kolonizace prováděná v průběhu 12. století domácím lidem je charakteristická mýcením a žďárením vnitrozemských hvozdů patřících panovníkovi nebo feudálům. Kolonizační činnost nabyla na intenzitě až koncem dvanáctého století a na počátku v Měříně pro šest bratrů a probošta, podřízené třebíčskému klášteru. Podle zakládací nadační listiny vlastnilo 21 osad se dvorem v Měříně (CDM V.-97). Mezi zde vyjmenovanými vesnicemi jsou dnes některé již zaniklé, které dříve založené jmenují se: Zhořec Malý (snad horní část naší Zhoře ?), Pustina, Nadějov, Jersín, Kochánov, Pivcova Zhoř, Stáj, Meziříčko a j. Na jeho kolonizačním území byly asi již dříve (v prvních letech 14. století) klášterem založeny kostely s farami ve Zhoři a v Netíně, jejichž patronát si probošství ponechalo. To zaniká kolem roku 1466

za války uherského krále Matyáše proti Jiřímu z Poděbrad, kdy bylo vyplněno i s třebíčským klášteřem, a jejich statky zabrány.

Založení Zhoře

Někdy v průběhu této kolonizační vlny byla ve druhé polovině 13. století zakládána i Zhoř, v horní části s farním kostelem sv. Markéty, okolním hřbitovem, farou a menším sídlem – tvrzí, kterou si zde budují asi původní lokátoři klášteřa – svobodní vladykové. Vesnice vzniká uprostřed velkých lesních celků, jejichž poměrně velké zbytky se dodnes zachovaly ve vyšších polohách na okrajích katastrů. Ves byla založena na pravidelném okrouhlém půdorysu, typickém pro tzv. mladé lesní území. Grunty postaveny ve dvou řadách proti sobě vzdálených od sebe asi 125 m směrem severo-západním a 250 m severo-východním. Kolem každé řady probíhala cesta, mezi nimi tekla potok. Dvě řady domů dodnes vymezují prostornou náves, na okrajích původně široce otevřenou, jejíž velkou část zaujaly rybníky. Volný prostor vyplnila v dalších staletích stavení domkařů (dříve zvaných podsedníků). Ke gruntům se připojovala záhumentová plužina – polnosti. Zhoř je tedy typickou lesní lánovou vsí, které byly u nás zakládány během 13. století. Název sám se odvozuje od vypáleného prostoru, na kterém byla založena. Celá velká skupina jmen Zhoř a Zhořec leží na jihozápadní Moravě, na přechodu mezi nižší a vyšší částí Českomoravské vrchoviny: od Tišnova přes Velkomeziříčsko až po Jihlavsko. Je zde Zhoř, Holubí Zhoř, Nová, Stránecká a Zálesná Zhoř, Frankův a Zadní Zhořec a Zhořov ...

V průběhu dalšího vývoje se obec dělí na dva hospodářské celky: dolní část obce patřící z počátku ke statkům třebíčského klášteřa, sestává z několika málo gruntů poddaných sedláků v čele se zákupní rychtou (dnešní čp.26), v horní části (někdy zvaná Malá Zhoř) se osamostatňují dřívější manové klášteřa, staví si zde tvrz a zakládají hospodářský dvůr. Kromě čtyř gruntů náleží k tomuto majetku svobodných místních vladyků i sousední obec Nizov (později zanikla v dnešní trati Na Nížově) a obec Nadějov. Patrně již třebíčským klášteřem byla zde zřízena farnost, postaven menší románský kostel, kolem založen hřbitov a na něm stávala dřevěná zvonice jako samostatná věž. Rovněž bylo vybudováno i farní stavení...

ápadní Moravě, na přechodu mezi nižší a vyšší částí Českomoravské vrchoviny: od Tišnova přes Velkomeziříčsko až po Jihlavsko. Je zde Zhoř, Holubí Zhoř, Nová, Stránecká a Zálesná Zhoř, Frankův a Zadní Zhořec a Zhořov ...

V průběhu dalšího vývoje se obec dělí na dva hospodářské celky: dolní část obce patřící z počátku ke statkům třebíčského klášteřa, sestává z několika málo gruntů poddaných sedláků v čele se zákupní rychtou (dnešní čp.26), v horní části (někdy zvaná Malá Zhoř) se osamostatňují dřívější manové klášteřa, staví si zde tvrz a zakládají hospodářský dvůr. Kromě čtyř gruntů náleží k tomuto majetku svobodných místních vladyků i sousední obec Nizov (později zanikla v dnešní trati Na Nížově) a obec Nadějov. Patrně již třebíčským klášteřem byla zde zřízena farnost, postaven menší románský kostel, kolem založen hřbitov a na něm stávala dřevěná zvonice jako samostatná věž. Rovněž bylo vybudováno i farní stavení...

Náboženský život

Do hloubi duší lidí románské doby pronikalo křesťanství jen poznenáhlu. Od 12. století se ujmá svěcení neděle účastí na bohoslužbě a pracovním klidem, křest se uděloval trojnásobným ponořením do vody v kamenné křtelnici a mimo nebezpečí smrti se uděloval pouze v sobotu velikonoční a svatodušní. Posvěcení kostelů bývalo slaveno za velké účasti lidu. Svátost oltární se podávala pod obojí způsobou, nemocným se přinášela jen pod způsobou chleba, a to třikrát do roka: o Vánocích, Velikonocích a svatodušních svátcích. Zpověď se konala hlavně na Popeleční středu, manželství se mohlo uzavírat před knězem jen v kostele a sňatky mezi příbuznými do pátého stupně byly zakázány. Při bohoslužbách si lid prozpěvoval Kyrie eleison, v lidové formě Krleš, a připojoval různé prosby zpravidla z litanií. Z modliteb se ujal u lidu Otčenáš, Pozdravení andělské, Věřím v Boha, Desatero a zpovědní formule. U duchovenstva se začal prosazovat celibát a snaha o nezávislost na světské moci.

Rozvoj náboženského života se musel nutně projevit také v umění, především ve stavitelství. Tíha – nesmírná tíha stavebního materiálu – to je výsledný dojem románských architektur. Nutno zaregistrovat i ozdobné sochařství, převažující nad figurálním. Vrcholem jsou portály v chrámu v Třebíči, v Předklášteří u Tišnova a i dodnes zachovalý kamenný portál kostela v Měříně, nejcennější to románská památka této obce...

Chceme-li si však představit náboženské poměry té doby, musíme brát v úvahu pány (majetníky) jednotlivých statků a jejich náboženské vyznání. Ti zakládali většinou fary, stavěli kostely a kostelní podací se stalo jedním ze zdrojů jejich příjmů. Na fary dosazovali faráře, kteří vyhovovali po stránce náboženského vyznání především jim. Bylo proto náboženství poddaných – alespoň oficiální – takové, jakému přála vrchnost zcela v duchu tehdejší zásady: „*čí země – toho náboženství.*“ Do konce 14. století, kdy tu mělo značný vliv měřínské probošství a trebičský klášter, byl jistě ve většině tento kraj vyznání katolického. Během patnáctého a zejména šestnáctého století, kdy dochází vlivem vnitřních nepokojů a válek k rozpadu těchto církevních institucí, jejich majetek přebírá šlechta (Perštejnové, Vranovští, Chroustenští a jiní). Na vsích se místní statky dřívějších lokátorů koncentrují do větších celků (ku příkl. panství rudolecké a pod.). Leckde s novými majiteli přichází i jiné náboženské vyznání (protestantské, utraquismus i luterské). Dřívějším katolickým farářům jsou odpírány z farních obcí desátky (viz. žalobu zhořského faráře Jana na Annu z Rudolce) a postupně jsou tyto farnosti rušeny (Zhoř, Bohdalov a j.). Jejich majetek byl zabrán novými vlastníky panství. Jen v letech 1558 – 1566 je zjištěno kolem 60 půhonů (žalob) farářů na odpírání desátek přibližně na území dnešní brněnské diecéze (viz. Půhony brněnské XX., a XXI.).

Zakládání farností – jejich hospodářské zabezpečení

Zřízení fary obecně předcházelo založení kmenového jmění pro stavbu kostela, jeho udržování a pro dostačující důchody příštího kněze. Právním nositelem farního jmění byl kostel (ne farní obec jako u protestantů). Katolický farář byl jen uživatelem farního majetku skládajícího se ze záduší (movité i nemovité jmění k udržování kostela, fary a pod.), prebendy (naturální desátky i peněžní zdroje k obživě duchovních zvané též obročí, kongrua), nadace (pozemky, kapitál i práva věnované církvi ke zbožným účelům zvané fundace) a stolové poplatky (příjmy za některé kultovní úkony). Obsazování farních beneficí (far) se řídilo ustanovením církevních koncilů a nařízením papežů. Na Moravě šlo v podstatě o dva druhy farních beneficí: a to obsazovaných plně biskupem (tzv. liberia collatio) nebo presentací vhodného kněze laickým

patronem. Laické patronáty měly staletou tradici z dob, kdy zeměpán zbudoval kostel na svůj náklad a požíval některá hmotná i čestná práva, vykládaná někdy velmi široce ve svůj prospěch. Šlo tu o patronáty věcné, spojené s pozemkovou držbou. Systém tzv. vlastnických kostelů vycházel ze zásady, že povrch náleží půdě, t.j. že všechno co se na pozemku postaví, náleží jeho majiteli. V důsledku toho mohl pán (patron) kostel nejen prodat a odkázat, nýbrž do jisté míry jej také spravoval, řídil a získával do vlastnictví, co bylo kostelu darováno. Formálně sice navrhoval ke kostelu kněze, kterého biskup ustanovoval, ale ve skutečnosti to byl pán (patron), který odevzdáním kostelní knihy knězi propůjčoval kostel a ustanovil ho téměř v soukromné službě.

Kostel se svými příjmy a statky byl zvláštním druhem jmění v celkovém majetku patrona. Příjem duchovního byl vymezen podle pozemků a desátků a z toho, co zbývalo, byla větší část určena k užívání patronu kostela. Naturálně pobíral farář především ve formě desátků – staré to církevní daně, jež podle jména připomínala desátou část úrody odváděnou služebníkům oltáře. Desátky byly zprvu dobrovolné akty zbožnosti, později, kdy pán na panství, ve kterém postavil kostel, postaral se o výživu faráře tím, že buď připojil k faře dostatečný hospodářský celek (polnosti, rybníky), nebo přenechal faráři desátek z přifařených osad. Ten se vybíral z obilí nebo z výnosu zahrad a z drobného zvířectva. Obilní desátek se vybíral buď přímo na poli, tzv. snopný nebo-li vytýkaný, nebo v přiměřeném množství zrna tzv. desátek sypaný nebo-li sutý.

Dle zachovaného Urbáře Rudoleckého panství z roku 1585 jsou uvedeny pro Zhoř i tzv. platy běžné: „...desátek jarý i ozimý, snopný, vytýkaný dával se z pšenice, žita, ječmene, ovsa a pohanky...“. V robotních povinnostech se pak píše: „...Kostelní podací náleží k Rudolci, desátek pán bere, což ho náleží k faře... S panskými polnostmi dány v nájem i kněžské louky u Zhoře...“. Ve výčtu vrchnostenských rybníků je jmenován i Kněžský (na 20 kop) – dnešní parcela č. 103. Desátky se tak staly v rukou vrchnosti účinnou zbraní, již prosazovala v církevní správě svou vůli. Zejména nekatolická vrchnost odmítala platit desátek katolickým farářům vůbec, a tak některé spory duchovních s majiteli vesnic se řešily až u zemského soudu. Byly pak zapisovány do Knih půhonných a nálezových. Z nich se dovídáme některé zajímavosti i z naší farnosti:

v roce 1513 sděluje vykonavatel závěti po zesnulém majiteli Rudoleckého panství +Janu Chroustenském z Malovar zhořským farníkům, že jejich svévolné požadavky a nároky předal zemskému soudu. V čem spočívaly, se zde nehovoří...(viz dokl.: r.1513 na Rudolci – Cop. in d.Boczek Slg.). Výsledek žaloby nám listiny nezachovaly. Ze zápisů Knih půhonných se dovídáme i první známé jméno zhořského faráře Jana, který roku 1520 podává zemskému soudu stížnost na majitelku Rudoleckého panství Annu z Rudolce pro odpírání desátku z přifařené vesnice Arnolec ve výši deset míšenských kop (Brno, Půhon XXII. fol. 66). Jak tato žaloba dopadla, nevíme. Fara asi od roku 1558 není obsazována protestanskou vrchností z Rudolce a je přifařena formálně k Měřínu. Za p. Chroustenských (1558 – 1623), kdy byla zhořská farnost zrušena, měl zdejší farář každý desátý snop ze všeho obilí. Vyjmuty byly zahrady a některá osvobozená pole – většinou panská. Všechny osady byly povinny platit na tzv. letník (o Letnicích) za spisování zpovědních cedulek: sedláci po čtyřech, ostatní po dvou vejcích, z každé dojnice třetinku másla a tzv. koledu – tři krejčary, koláč, půl mázu hrachu a kusu lnu. V té době se v Měříně připomíná luteránský pastor Jakub (kniez Jakub, fararz czerninský).

V roce 1679, kdy byla farnost zhořská připojena k Bohdalovu, se při bohdalovské faře za faráře Jonáše stala s farníky dohoda, že pouze po dobu jeho působení bude dostávat ročně sto žejdlíků másla – místo třetinky z každé dojnice. Dávka byla rozdělena následovně: Bohdalov 30

žejdlíků ročně, Rudolec 12 žejdl., Chroustov s Kyjovem po 11, Zhoř, Stáj a Nadějov po 12 žejdl. a Arnolec 11 žejdl. (1 žejdlík asi 0,35 litrů) – (viz. Vlastivěda moravská – žďárský okres, str.87, vydání Brno 1937).

V roce 1780 povstal v bohdalovské farnosti spor o desátek ze lnu, který krajská komise urovnala tak, že bez desátku mohli v Bohdalově sedláci seti pět měric, v osadách Arnolci, Nadějově, Zhoři, Stáji, Chroustově a Kyjově celolánici tři měrice, podsedníci 1 měřici a chalupníci tři čtvrtě měrice.

Teprve to, co bylo oseto přes tuto výměru, bylo podrobena desátku tak, že se ze sklizeného lnu odváděla desátá část (1 měřice = asi 60 litrů vysetého zrna). Do roku 1826, kdy byl ve farní lokalii v Jamném ustanoven kněz, odváděli Jamenští a Rybenští do Zhoře faráři o sv. Markétě jeden pár kuřat. V úctech k roku 1798 se účtují v ceně 24 kr., v roce 1870 pak 1 zl. 10 kr.

Patronát fary

Zhořská fara byla v době založení asi dobře hospodářsky zajištěna nadacemi. Z vizitační biskupské zprávy o této farnosti až z roku 1662 se dovídáme již o zpustlé faře, k níž patřila jedna zahrada a jedno pole – obojí rovněž zanedbané, pak dva rybníky, z nich jeden větší (později zvaný Kněžský, dnešní parcela č. 103), a druhý (část dnešní farní zahrady parcela č. 88) a stodola, která stávala podél cesty a naproti dnešní školní zahradě (viz nákres v katastrální mapě obce z roku 1835). Polnosti lze s určitostí lokalizovat do horní části dnešní obce (za rybníkem u dnešních parcel č. 165, 169, 101, 105 v trati dodnes zvané Na Kněžski. Hranice těchto pozemků donedávna vymezovaly kamenné sádky se značkou HC. Po zániku fary přešly její pozemky do vlastnictví tehdejší vrchnosti – Chroustenským na Rudolci a po roce 1623 brtnickým Collaltům. V roce 1921 byly dle vydaného zákona č. 318 Sb. ze dne 27.května 1919 prodány do vlastnictví drobným pachtýřům. Původní budova fary snad stála v prostoru nad kamenným klenutým sklepem, který je dodnes zachován pod částí dnešní fary – kanceláří.

O takto hospodářsky zajištěnou faru se o právo patronátu ke kostelu ucházeli různí majetníci. Jistě, že v prvních letech po založení vlastnil toto právo klášter nebo jeho podřízené měřínské probošství. V roce 1339 toto právo získává hrabě Otto z Magdeburka (světský feudál, ne kněz), který získal i práva v několika dalších farnostech na Moravě (viz CDM VII. pag. 169). Koncem 14. století vlastnila horní část Zhoře jakási Zuzana z Malého Zhořce (Klein Zhoretz) - jak se asi tato horní část obce s tvrzí a kostelem jmenovala. Roku 1390 se dostává do sporu s měřínským proboštvím o dvůr v Pustině (snad u Měřína ?), na který si vztahovala vlastnické právo. Obě strany se shodly na rozhodčím Janu Meziříčském, který rozhodl sice ve prospěch probošství, ale žalobkyni přiřkl šest kop stříbra jako náhradu za zřeknutí se práv na zmíněný dvůr. Při tomto rozsouzení se také měla vzdát patronátu nad zhořským kostelem (viz Wolný – Topografie Brno 1860, CDM XI., 554). Patrně si tento patronát dále podržela, neboť roku 1399 byla soudně donucena vrátit ho zpět měřínskému probošství. Jsou to první zmínky v písemných dokladech (pomineme-li falsum z r.1197) o již existující farní zhořské lokalitě, kde duchovní stánek i obydlí pro své pastýře si obyvatelé vybudovali zanedlouho po založení osady...

Snad i rodina místního vladyky– budovatele kostela – je pohřbena v kryptě pod dlažbou dnešního presbytáře. Podle ústní zprávy P.Viktora Mastného (faráře ve Zhoři 1924-1966) jsou prý zde uloženy tři rakve. V jedné z nich zde odpočívá v cínové rakvi jakýsi muž v brnění, ve druhé žena a v třetí, menší - tělo dítěte. Při opravách kostela v polovině 19. století prý byla

krypta otevřena a poté vchod do ní zazdžen. Nevím, odkud čerpal P.Mastný tyto informace, farní kronika neobsahuje v tomto směru žádné zprávy...

Počátkem 15. století vlastní majetek vладыka psaný Vaněk Hussie ze Zhoře. Křestní jméno Vaněk (i Vacek) se v té době užívá v domácím tvaru jména Václav, přídomek Hussie (Huše) můžeme chápat jako přezdívkou v době neustálenosti příjmení. Jeho dosud zachovalý list – privilegium na pergamenu – je datován rokem 1427. Obnovuje výsady poddanému Bartovi na gruntě v jeho vsi Nadějově tím, že ho osvobozuje od všech robot a poplatků za placený roční úrok 16 grošů ve dvou splátkách – o sv. Jiří a o sv. Václavu.

Škoda, že cenná listina, kterou na půdě svého statku našel hospodář František Coufal z čp. 16, nezachovala přivěšené pečeti jak Vaňka tak i slovných panošů Jana Sezimu z Rochova a Beneše z Kameničky. Vaněk užíval již svého erbů: v erbovním poli šikmo položený meč, který je zachován i na heraldice potomků pšících se Czebranští ze Zhoře. Po tomto vладыkovi se dostalo Zhoři bližšího označení: Housecy, Housetina neb i Husí.

Další zprávu o naší farnosti máme v listině olomouckého biskupa Jana z roku 1400, kterou zastavil biskupské poplatky z farních kostelů v Červené Lhotě, Kamenici, Zhoři, Lukách a Koněšíně – Zikmundovi, knězi oltáře sv. Magdalény u sv. Jakuba v Brně.

Církevní správa v Měříně

Pod ni patřila od počátku protireformace do roku 1667 bývalá zhořská farnost i s farností bohdalovskou. V době měřínského probošství vedli ve farnosti duchovní správu kněží – klášterníci za vedení proboštů. V Měříně si v té době postavili malý kostelík. Z doby klášterní jsou známa jen jména některých proboštů: roku 1409 Vít, roku 1440 Daniel, roku 1447 Matěj, roku 1448 Dominik I., roku 1453 Jan, roku 1446 Dominik II.

O reformaci v našem kraji v 15. století není mnoho zpráv. Počátkem 16. století vyskytují se již zde Čeští bratři. Po roce 1523 se začíná z Meziříčí šířit luteránství, jehož propagátorem se stal pomocník Lutherův Pavel Sperát. Nekatolictví si brzy v Měříně zjednálo takový průchod, že již v roce 1551 je zde zmínka o pastoru Janu Kroupovi - „správcí slova Panie cyrkve Myerzinské.“. V roce 1557 připomíná se kněz Jan, který podává žalobu pro odpírání desátků z Pivcovy Zhoře. V roce 1560 přistěhoval se do Měřína Václav Ledecký, „magister alemannus“, velmi blízký luteránství, který asi roku 1572 odešel do Velkého Meziříčí. Tento kněz si získal pověst „obrazů zhoube“, neboť po farnosti zničil a spálil spisy, knihy a sochy, které se zachovaly z dob proboštských spolu s drahocenným kostelním nářadím. V letech 1576 – 78 se stal Měřín dokonce sídlem luteránského superintendanta. Nástupcem Ledeckého byl v roce 1584 kněz Jan Šabatecký Pražský jako správce měřínské církve. Po něm následoval Jiří Posthumius v letech 1614 – 1619, který pojal za manželku vdovu po Šabateckém Johanu Doubravnickou. V roce 1619 byl v Měříně správcem církve Daniel Oslavský, jenž se oženil s Dorotou, měšťanskou dcerou z Nového Města.

Majitelé panství černicko-rudoleckého pánové Chroustenští reformaci přáli, ale drželi se české konfese. V roce 1620 ustanovil Jan Rafael Chroustenský, že se má na měřínskou faru dosazovati jen takový kněz, který se bude spravovati českou konsistoří. Většina obyvatel měřínské farnosti byla evangelickému náboženství oddána. Ve farnosti byl nástup protireformace zahájen v roce 1626. Nová brtnická vrchnost – Collaltové – měla v tomto období ještě i jiné starosti. Trápily ji nejen válečné trýzně, mor a hospodářský rozvrat panství, způsobený nejen císařskými vojáky, akcemi nepřítelů (Švédy), ale také nedostatek katolického

kněžstva, nutného na převýchovu protestantsky založených poddaných předchozích majitelů. Na tento všeobecný nedostatek katolických kněží na Moravě si v tomto období stěžuje císaři i papeži její nejvyšší pastýř, olomoucký biskup, kardinál František Ditrichštejn. Píše Collaltovi, že marně shání nějakého schopného katolického faráře pro Brtnici znalého českého jazyka a že navštívil kvůli tomu již i probošta v premonstrátském klášteře v Nové Říši. Ten mu však dal pouze dobrou útěchu a nic víc. Více si slibuje od jihlavských jezuitů, kteří mu seženou alespoň jednoho faráře. Collalto řeší tuto situaci až o tři roky později. Povolává na panství misijní řád paulánů z Itálie a buduje pro ně od roku 1629 v Brtnici klášter.

V roce 1626 hrabě Collalto potvrzuje v Brtnici jako faráře Jiřího Nigria a v Rudolci Šimona Maxmiliána Dimitria, který docházel i do zhožské farnosti. Podotýká, že sice na obou jeho panstvích – brtnickém i rudoleckém – je více far, ale ty že zatím mohou být spravovány oběma presentovanými, než se najdou i pro ně vhodné osoby.

Tohoto roku, dne 7. ledna přišli z Jihlavy do Měřína dva bratři jezuitského řádu Jan Drachovius a Jan Antali, aby farníky převedli zpět do církve katolické. Jsou jmenováni na titulní straně měřínské matriky a působili i v neobsazené farnosti zhožské, jak zde uvedeno: „P. S.J. Joanni Drachovio a P. Joanne Antali Baptizati – sund in parochia Zhořensis.“

Působili zde do 26. dubna 1626. Farníci byli prý povolní, navenek se na odpor nestavěli a katolickou víru znovu přijímali, protože v roce 1620 zakusili velmi mnoho utrpení od procházejících vojenských útvarů a také značných ztrát utrpěli na majetku i na životech. Tajní evangelíci v okolních obcích však nadále ještě byli.

Měřínská farnost byla rozsáhlá, neboť od počátku protireformace byl do Měřína přiřazen i Bohdalov a Zhoř, takže zabírala vesnice bývalého probošství. Přestup evangelíků do církve římsko-katolické však nešel tak rychle, jak by si moc církevní i světská přála. Ještě v roce 1631 byli v Čechách Sasové, kteří pronikali i na Moravu. Společně potom s nimi odešlo z okolních obcí, zvláště z Jersína, mnoho luteránů do vyhnanství...

Prvním katolickým farářem v Měříně byl tedy ustanoven 17. března 1626 Šimon Maxmilián Dimitrio, který v Měříně působil do 5. března 1638. Není známo, zda odsud odešel na jiné působiště, nebo zde zemřel. Druhým farářem byl Jan Benedietti v době od 10. července 1638 do 29. března roku 1642. O něm rovněž není známo kam odešel na jinou faru, nebo zde zemřel. Třetím farářem byl Daniel Karel Bavorovský z Pinkothu, magister filozofie, který zde působil od 10. června 1642 do roku 1646. O něm také není nic známo. Za něho v roce 1646 v listopadu zemřelo ve farnosti 146 osob na epidemickou chorobu hlavničku. Čtvrtým farářem byl Jakub Jan Fojovský, který přišel do Měřína z Rosic 30. listopadu 1654, ale byl zbaven úřadu pro simonii, neboť nabídl půl desátku, dostane-li měřínskou faru. Tím se stalo, že do roku 1657 nebyla fara obsazena a docházeli sem kněží z Vel. Mezeříčcí, k jehož děkanství měřínská farnost patřila až do roku 1730. Pátým farářem byl Jan Jindřich Švábenský ze Švábenic, který přišel z Radostína 5. listopadu 1657. V roce 1666 odešel jako děkan do Velkého Meziříčcí. Šestým farářem byl Matouš Cyril Haušperský, který přišel do Měřína 11. prosince 1667 z Luží a odešel v roce 1668 jako farář do Luk. Za něho byl přiřazen k Měřínu Uhřínov, od roku 1680 do roku 1785. Sedmým farářem byl Matouš František Alaun, který přišel z Luk roku 1690 a zemřel v Měříně roku 1698.

Děkanství v Měříně

Bylo zřízeno olomouckým biskupstvím v roce 1731 a prvním děkanem se stal farář Jakub Felix Pacher, rodák z Přerova. Do Měřína přišel v roce 1698 z Velkého Mezeříčí, kde působil jako zámecký kaplan. Fara byla tehdy v ubohém stavu, a proto bydlel v soukromném domě. Druhým děkanem a devátým farářem v Měříně byl Václav Antonín Nosek, magister filozofie a bakalář theologie, rodák z Valašského Meziříčí. Do Měřína přišel z Bohdalova 12. června roku 1738 a působil zde 26 let. On se svým bratrem Jindřichem, farářem v Bohdalově, a Františkem Ignátem Seltzrem, farářem v Brtnici, žádají v roce 1765 biskupskou konsistoř v Olomouci o založení kaplanské lokalie ve Zhoři a skládají finanční kapitál pro existenci této lokalie, jak se praví v zakládací listině: „...Pročež pohnuti v tento čas prosbou a žádostí v Pánu již zesnulého důstojného pána Václava Antonína Noska, děkana měřínského a vznešeného i našemu srdci milého Jindřicha Noska, faráře v Bohdalově a taktéž Františka Ignáta Seltzra, kdysi faráře v Bohdalově, nyní v Brtnici, s veškerou chválou a radostí oceňujeme jejich zbožnou žádost, která má na mysli prospěch duchovní svých svěřených i jiných farníků, bude-li založena i obnovena lokalita kaplanská v obci Zhoř. Shora uvedený děkan měřínský s farářem bohdalovským Jindřichem Noskem k větší slávě Boží a k rozšíření spásy duší se usnesli pro vydržování zmíněné lokality kaplanské darovat všechno své jmění, k jeho darování si před tím vyžádali souhlas prostřednictvím konsistorního archiváře, v množství 2560 fl./vídeňských zlatých/ a pro totéž bohumilé dílo František Ignát Seltzer, kdysi farář bohdalovský, nyní v Brtnici, věnoval částku 31. října r. 1762 318 fl. a s radostí přispěl na vydržování lokality kaplanské ve Zhoři. Z této částky – jmění ročně lze čerpat 100 zl. Proto jsme i my rozhodli a ve jménu Božím stanovujeme, aby nyní i budoucí farář v Bohdalově k vydržování kaplanské lokality ve Zhoři ve dvou pololetních splátkách obnosem 143 vid. zl. a 54 krejcarů každý jednotlivý rok přispívali, že kromě jiného, obtížných cest jsou osvobozeni, vyvázáni od povinnosti provádění duchovní správy a péče o duše ...“

Třetím děkanem a desátým farářem se stal Bernard Hriesz, magister filozofie a bakalář theologie, rodák z Nové Říše, který přišel 5. října 1764 z Heraltic. Byl nemocný a po 17 měsících zemřel v Měříně 24. února 1766. Čtvrtým děkanem a jedenáctým farářem v Měříně byl Antonín Vavřinec Zálejský, magister filozofie a bakalář theologie, assesor biskupské konsistoře, narozený 15. ledna 1729 v Oslavanech. Přišel jako farář z Opatova 13. března 1766. Děkan Zálejský posvětil rovněž základní kámen ke stavbě nového zhořského kostela, který byl patrně vybudován zcela od základů na místě původní románské stavby. Zemřel 30. dubna roku 1810 a byl pochován v kostele pod kazatelnu. V Měříně působil 44 let. Pátým děkanem a dvanáctým farářem v Měříně byl Leopold Taude, narozený 26. února 1760 v Budkově. Do Měřína přišel 9. července 1810 ze Zhoře, kde byl jako lokalista v letech 1802 – 1810. V měřínské farnosti působil 35 let. Měl zde těžké začátky, neboť před jeho příchodem za velkého požáru fara i kostel lehly popelem. Odešel do penze do Sant Polten /sv. Hypolitu/ a tam zemřel v roce 1845. Šestým děkanem v Měříně se stal Josef Schvarz, narozený v roce 1810 v Jihlavě. Do Měřína přišel z Bohdalova v roce 1872 jako měřínský děkan, jihlavský arcikněz a čestný kanovník. Byl churav, do kostela ani nevstoupil a po čtyřech nedělích dne 15. srpna 1872 v Měříně zemřel. Místoděkanem měřínským byl jmenován 26. června 1909 Ignát Vyškovský, narozený 5. července 1860 v Třebíči. Do Měřína přišel 1. října 1908 z Opatova. Ve Zhoři působil jako farář v letech 1889 – 1891. V roce 1910 odešel do Brtnice, kde zemřel 11. června 1927. Sedmým děkanem se stal František Kubíček, narozený dne 6. února 1813 v Haliči v Uhrách. Do Měřína přišel z Opatova

dne 13. ledna 1872 a zde zemřel 20. března 1893. Osmým měřínským děkanem byl František Čermák, narozený 20. listopadu 1881 v Jamném. Gymnasium vystudoval v Havl. Brodě a teologii v Brně, kde byl roku 1904 vysvěcen na kněze. Roku 1916 byl investován na faru měřínskou. V roce 1940 jmenován děkanem, v roce 1944 jihlavským arciknězem a v roce 1949 kanovníkem, kdy odešel do Brna na Petrov jako sídelní kanovník katedrální kapituly. V padesátých letech byl zbaven funkce a přeložen na faru do Knínic. V roce 1968 se znovu vrátil na Petrov jako kanovník, kde působil až do roku 1974. Zemřel 19. dubna 1974, pochován v Měříně 25. dubna 1974, kde působil 37 let. Poslední měřínský děkan, který visitoval zhořskou farnost, byl Josef Melichar, od roku 1949 do roku 1952, kdy byla tato farnost začleněna do děkanství jihlavského.

Děkanství jihlavské

Z jihlavských děkanů, kteří docházeli na kanonickou visitaci do Zhoře, to byli: P. Bohuslav Vitula /1965 – 1979/, P. Alois Bumbálek (1980 – 1995) a P. Pavel Horký, farář stonařovský a děkan jihlavský – do dnešních dnů.

Bohdalovská farnost – její obnovení

Do roku 1669 byla bývalá zhořská farnost s bohdalovskou pod duchovní správou měřínskou. Na opakované žádosti patrona p. Antonína hraběte z Collalto u olomoucké konsistoře byla farnost rozdělena na dvě: měřínskou a bohdalovskou. Stalo se tak roku 1669, kdy byla o této věci podepsána listina. Ve Zhoři trvale kněz nesídlil. Každou druhou neděli měl povinnost bohdalovský farář nebo jeho kooperátor (zástupce, kaplan) sem zajíždět vykonávat bohoslužby a jiné kněžské funkce. K poměrně velké farnosti byly přifařeny tyto obce: Bohdalov (sídlo farnosti), Rudolec, Chroustov, Kyjov a připojený filiální kostel ve Zhoři s vesnicemi: Arnolcem, Stájí, Nadějovem, Jamným, Rybným a osadou Lipinou.

Farní bohdalovské matriky nám prozrazují i jména farářů, kteří vykonávali ve Zhoři duchovní správu. Prvním farářem byl v roce založení farnosti ustanoven Jan František Xaver Erinaceus, který 30. června 1684 odešel na faru do Mohelna. Po něm nastoupil Jan Rudolf Funiak, který zemřel v Bohdalově roku 1690. František Břecžan po osmi letech v roce 1698 odešel za faráře do Brtnice. Jan Jiří Hayfelder zde působil od 14. března 1698 do 23. července 1724, kdy zemřel. Dne 9. srpna kanonicky instalován na bohdalovskou farnost Václav Antonín Nosek, titulovaný jako Magister Philosoph., et SS. Theolog Bacalaureo formatus. Narodil se roku 1691 v Meziříčí pod Rožnovem. Sedm let byl farářem v Opatově. V Bohdalově působil až do roku 1738, kdy se stal děkanem v Měříně. Jindřich Sarkander Nosek, narozen 15. července 1707, na kněze vysvěcen roku 1732 a 17. července 1738 instalován za faráře v Bohdalově. *Pozn.: s výše jmenovaným měřínským děkanem a brtnickým farářem P.Seltzerem založil potřebné fundace pro zřízení kaplanské lokalie ve Zhoři.* Dne 20. listopadu 1762 zemřel v Bohdalově. František Ignác Seltzer ho následoval v duchovní správě až do roku 1764. Filip Slavíček, rodem z Čech, který nechal postavit nákladem p. patrona Tomáše hraběte z Collalto od základů kostel sv. Markéty ve Zhoři a farní budovu pro lokálního kaplana. Základní kámen posvětil k této stavbě měřínský děkan Antonín Vavřinec Zálejský.

Zřízení kaplanské farní lokalie ve Zhoři v roce 1765

Poněvadž Zhoř byla značně vzdálena se svým filiálním kostelem od Bohdalova, založili tu okolní duchovní správcové – měřínský děkan P. Václav Nossek, jeho vlastní bratr bohdalovský farář Jindřich a farář v Brtnici – kaplanskou lokalii, příslušnou bohdalovské faře a měřínskému děkanství. Zřízení této lokalie předcházelo založení kmenového jmění pro stavbu kostela, jeho udržování a pro příštího duchovního dostačující důchody, které by sloužily k jeho obživě, které byly zvány obročím /peculium/ nebo kongruou. V 94 ustavených lokalitách tehdejší olomoucké diecéze pobírali kaplani 150 až 180 zlatých. Ve Zhoři měl stanoven roční příjem 183 zlatých, a to z kapitálu 2.878 zl., který složili bří Nosskové částkou 2.560 zl. a P. Stelzl z Brtnice 318 zl. Stalo se tak v roce 1765, kdy byla zakládací listina v Olomouci podepsána. O tom všem nám podává zprávu první díl farní kroniky nazv. Protocollum domesticum localiae Zhořensis, kterou latinsky psanou „Anno Domini 1808 a Leopold Taude, localii confectum – založil r. 1808 lokální kaplan Leopold Taude. V úvodní zprávě O vzniku a původu této lokalie v překladu z latiny se píše: „*Nic nebylo ponecháno od mých předchůdců o původu lokalie zhořské mimo zakládajícího ustanovení níže uvedeného. Zdejší kostel byl kdysi filiálním kostelem farnosti bohdalovské, jejichž faráři měli povinnost každou druhou neděli konat ve Zhoři bohoslužby. To, že bylo rozhodnuto tuto filiální lokalitu proměnit v lokální kaplanství a že to bylo provedeno roku 1765 z toho vyvozují, že matriky založené v tomto roce se zde nacházejí a že je založil první lokální kaplan Dp. František STEJSKAL. Nový kostel i obydlí kaplanské za druhého kaplana Jana Bernarda HRISSE – první totiž lokální kaplan pro zbořené obytné stavení bydlel v Gayan /?/ - se začalo stavět podle zápisu, který se nachází v matrice.*“

Následují pak latinsky psané verše s chronogramy:

*„Dne 14. června roku Páně, v kterém
duchovní péče pastýřská patřila k Bohdalovu,
v horkém létě do zapadlého koutu obce Zhoře
žijící patron Tomáš hrabě z COLLALTU,
duchovního pastýře přivedl SLAVÍČKA /a/
toho brzy vystřídal v úřadě kněz Jan HRISS,
jehož brzy vystřídal Jan KLANG
za vlády děkana Antonína ZÁLEJSKÉHO
KARLICKÝ měl úřad direktorátu
prostředky přispěl NOHA /Nossek?/ -
tedy zde výše uvedené dílo započaté šťastně dokončili...“*

„/a/ Shora jmenovaný farář /tj.SLAVÍČEK/, když uvolnil všechny prostředky hmotné a dal je dohromady 23. srpna 1765 dokázal, že mohl být uveden do této obce lokální kaplan, pro něhož bydlení mělo být vystavěno obydlí za 300 zlatých a zároveň znovu opraven a vyzdoben dům Boží, což bylo velmi nesnadné pro kaplana, proto zmíněný farář vše potřebné pro výstavbu na sebe vzal a všechny řemeslníky sám zaplatil.“

Opis zakládací listiny farní lokalie ve Zhoří

Je v latině zachován ve farní kronice Protocollum domesticum localiae zhořensis na pag. 15 – Instrumenta Fundationalia et alia Documenta.

V překladu zní: „Dokumenty jiné neexistují, než doklad o založení lokalie a je uchován v Bohdalově a zní následovně:

Za vlády na biskupském stolci v Olomouci Nejdůstojnějšího a Nejjasnějšího představeného biskupa olomouckého, rytíře císařsko-královského, primase církevního v Čechách a rytíře z HAMILTONU. Generální vikář ve věcech duchovních a generální oficiál Leopold Antonín hrabě POTSTATSKÝ, baron z Prusinovic a pán na Slukách a ve Starém Městě a obou království českého i uherského, Jeho Majestátu apoštolského rádce, katedrálního kostela v Olomouci, první prelát, infulovaný děkan a kanovník metropolitní kapituly Salisburgenské, scholasticus tamtéž a kostela Panny Marie Sněžné představený probošt i celé konsistoře biskupské: svou mocí, kterou zastáváme ve svém úřadě, činíme rozhodnutí pro všechny doby a všem, kterým na tom záleží a bude záležet i v budoucnosti, ve svém úřadu uvažující a z důvodu rozsáhlosti a odpovědnosti za velkou diecézi moravskou, máme na mysli i v srdci zvláště místa, která jsou od svých duchovních pastýřů velmi vzdálena pro přílišnou dálku od své farnosti, v nich žijící duše, které byly vykoupeny Nejdražší krví Kristovou, jsou v nebezpečí spásy, nemajíce dostatek posilujícího léku po ruce, jimž by jim poskytl vlastní jejich duchovní správce dostatek, proto jsou nuceni v tomto bídém stavu a s největší obtíží Chléb Nejsvětější i Chléb Božího slova i přijímání ostatních svátostí tak potřebných, zatím mimo svou diecézi vyhledávati.

Pročež nám byla doručena žádost týkající se filiálního kostela u obce ZHOŘ a bývalé farnosti, která je velmi vzdálená od farnosti své BOHDALOVA a že pod tento kostel filiální spadají i vzdálenější obce NADĚJOV, JAMNÉ, RYBNÉ, ARNOLEC, STÁJ i dvě hospody s několika staveními v osadě LIPINA. Tak daleko na hranicích Čech že existují a jsou téměř bez duchovní správy. Pročež pohnuti v tento čas prosbou a žádostí v Pánu již zesnulého Důstojného pána Václava Antonína NOSKA, děkana měřínského a vznešeného i našemu srdci milého Jindřicha NOSKA, faráře v Bohdalově, a taktéž Františka Ignáta SELTZRA, kdysi faráře v Bohdalově, nyní v Brtnici, s veškerou chválou a radostí oceňujeme jejich zbožnou žádost, která má na mysli prospěch duchovních svých svěřených farníků, bude-li založena a obnovena lokalita kaplanská v obci ZHOŘ.

- 1. Shora jmenovaný děkan měřínský s farářem bohdalovským Jindřichem NOSKEM k větší slávě Boží a k rozšíření spásy duší se usnesli pro vydržování zmíněné lokality kaplanské darovat všechno své jmění. K jeho darování si před tím vyžádali souhlas prostřednictvím konsistorního archiváře v množství 2.560 floneronů (vídeňských zlatých) a pro totéž bohumilé dílo František Ignat SELTZER, kdysi farář bohdalovský, nyní v Brtnici, věnoval částku 31. října 1762, 318 fl. a s radostí přispěl na vydržování lokality kaplanské ve ZHOŘI. Z této částky – jmění ročně lze čerpat 100 zl. Proto jsme i my rozhodli a ve Jménu Božím stanovujeme, aby nynější i budoucí farář v BOHDALOVĚ k vydržování kaplanské lokality ve ZHOŘI každý jednotlivý rok přispívali kaplanovi ve Zhoří ve dvou pololetních splátkách obnosem 143 vid. zl. a 54 krejcarů proto, že kromě jiného, obtížných cest jsou osvobozeni, vyvázáni od povinnosti provádění duchovní správy a péče o duše. Poněvadž shora uvedené obnosy nestačí k důstojnému životu kněze – kaplana, pročež za druhé ustanovujeme :*

2. Dle dekretu z roku 1763 ze dne 27. června pro nynější i budoucí léta nařizujeme na věčné časy, aby bohdalovský farář nynější i všichni jeho nástupci bez jakéhokoliv zdráhání a průtahů zhořskému kaplanu z přebývajících farářských příjmů ročně 400 zlatých vid. přispívali ve dvou splátkách zároveň se 143 zlatými jak shora nařízeno, jsouce dobře pamětlivi, že duchovní péče o duše může býti dobře vykonávána v zajištěných podmínkách životních.

3. Zároveň ustanovený kaplan lokální u filiálního kostela ve ZHOŘI v nynější i budoucí době bude podřízen faráři v BOHDALOVĚ ve všech směrech v duchovní péči o duše a veškeré duchovní správě. Nejen v jednotlivých případech vybírat a zaznamenávat štolu, ale i opravdově a pečlivě všechno vykonávat – udělovat veškeré svátosti a svátostiny, hlásat Boží slovo a veškeré sporné a obtížné záležitosti bude přednášet k rozhodnutí svému faráři, bez jeho souhlasu a rady nic nekonat. A tak vždy faráře bohdalovského za svého představeného uznávat a jako svého dobrodince ctít. Taktéž požitky z obilí nebo desátky a jiné různé dary – jako kuřata, slepice a podobně – cokoli dostane jako dar se zavazuje, že všechno přenechá faráři, nebo správně zaplatí a bude pečlivě zaznamenávat.

4. Rektor školy a jeho bydliště: ať onen má místo v obci a na ní závisí, aby pro něj obec ZHOŘ určila místo natrvalo, obydlí postavila a bez reptání toto dodržovala. V Pánu doufáme, že zhořští s malou pomocí do třiceti let vybudují všechno, co patří ke kostelu – i školu – a že pod dozorem kněze tuto budou udržovat, aby sloužila svému účelu, a přijmou do svého společenství každého, kdo se přistěhuje do obce. Věříme, že všechno toto splní k dobru své obce a budou zachovávat.

5. Nejjasnější Pán Winciqerra Tomáš hrabě z COLLALTO k vybudování a k vydržování obydlí pro lokálního kaplana ve ZHOŘI nám složil do našich rukou slib, že svými prostředky toto všechno provede a bude udržovat a protože splnil naše požadavky, dáváme souhlas, aby jako patron navrhl a jmenoval místního kaplana, jak bylo dohodnuto a ustanoveno od nás 4. října téhož roku. Ale nejen on sám – jmenovaný pan hrabě – ale i jeho nástupci jako patroni, mají z diecézních kněží vybírat a ustanovovat vhodného pro místo lokálního kaplana a nám ho oznámit.

6. Aby nikdy v nynější i budoucí době neupadla a nezbloudila na nepravou cestu zbožnost v nově ustanovené lokalitě kaplanské ve ZHOŘI, nařizujeme – a to pod svatou poslušností v nynějších a budoucích dobách – aby děkani měřínští o tuto novou lokalitu kaplanskou pečlivě se starali a v jednotlivých letech kanonickou vizitaci konali a tak dozírali, zda všechna nařízení se zachovávají, jak jsme s pomocí Boží my stanovili. Potom druhý den neb jiný den po kanonické vizitaci, cokoli bylo při této vizitaci uvedeného kostela a kaplana nalezeno, ať nám vždy podají zprávu a nedobré s největší pomocí a radou nechť se snaží napravit.

Spása duší totiž je nejvyšší zákon, ze kterého po naplnění našich pozemských dnů budeme se všichni zodpovídat Nejvyššímu soudci, Bohu, skládat účty ze svých činů.

Na věčnou paměť dáváme toto rozhodnutí v biskupské konsistoři v Olomouci
dne 12. srpna L.P. 1765.

L.S.

Leopold Antonín PODSTATSKÝ,
generální vikář a oficiál

Filip de WEYSSBACH
konsistorní přisedící a notář

Tehdejší bohdalovská farnost náležela pod vyšší církevní správu olomouckému biskupství. Bulou papeže Pia VI. z 5. prosince roku 1777 bylo toto povýšeno na arcibiskupství, zároveň založeno biskupství v Brně a podřízeno olomouckému metropolitovi. Na brněnském biskupství, ke kterému náleží i naše farnost, se dosud vystříдалo celkem třináct sídelních biskupů. Poslední z nich, **Msgr. Vojtěch Cikrle** (*1946), stojí v čele této diecéze od února roku 1990.

Seznam kněží, kteří působili ve zhořské farnosti

Prvním kaplanem po založení lokality v roce 1765 byl **P. František Stejskal** – magistr filozofie a bakalář Svaté teologie, který byl 16. února 1766 přeložen do Opatovic. Téhož roku ho vystřídal **P. Jan Bernard Hriss**, který byl po třech letech přeložen do Kněžic. Dne 17. srpna roku 1769 byl ustanoven za lokálního kaplana **P. Jan Josef Klang**, který 15. května 1782 zemřel ve Zhoři a je pochován ve farním kostele. Toho následoval téhož roku **P. Jan Calasantius Stelzl**, který z velké části kostel vyzdobil a zařídil k nejnnutnější duchovní správě, a v roce 1802 byl přeložen do Heraltic. Za jeho působení ve zdejší farnosti vykonávali funkci kooperátorů (zástupci faráře) kněží z jihlavského kapucínského kláštera. Podle císařského výnosu jako první kaplan byl sem ustanoven **P. Francz Sanctus**, z řádu kapucínů od roku 1784 do roku 1785. Toho vystřídal v roce 1786 **P. Aquilius Politzer**, z řádu kapucínů, který byl roku 1795 přeložen do Uhřínova. V tomto roce zde působil krátce **P. Kletus Politzer**. Od roku 1795 až do roku 1820 byl ustanoven za kaplana – kooperátora **P. Matouš Honsowitz**, diecézní kněz, který téhož roku odešel na faru do Bobrové. Z mnoha nařízení v době za císaře Josefa II. se ve zhořské farnosti dočasně uskutečnilo přeložení původního hřbitova (kolem kostela) za tehdejší vesnici, jak o tom svědčí zápis ve farní matrice. Roku 1802 byl ustanoven pro tuto kaplanskou lokalitu **P. Leopold Taude**, který hodně vykonal pro místní kostel, zejména ho vybavil potřebnými bohoslužebnými předměty. Roku 1810 byl instalován jako farář v Měříně. Téhož roku ustanoven na uprázdněnou lokalitu ve Zhoři **P. František Straka**. Roku 1820 odešel jako farář do Heraltic. Po jeho odchodu dne 22. září ustanoven za lokálního kaplana **P. Karel Papež**, který 3. srpna 1829 odešel do Bohdalova. Roku 1830 byl ustanoven do Zhoře za kaplana **P. Antonín Beneschek**, který roku 1839 odešel do Měřína. Po něm zde nastoupil na lokální kaplanství **P. Karel Rothmüller**. Dne 29. srpna roku 1841 ustanoven farářem ve Stálkách. Následujícím lokálním kaplanem byl **P. Jan Křtitel Waněk**, který odešel 5. září 1848 do Stálek. Jedenáctým lokálním kaplanem ve Zhoři byl **P. František Kubíček**. Jako farář odešel rovněž do Stálek dne 31. července roku 1856. Dvanáctým kaplanem lokality byl ustanoven **P. Václav František Kopečný**. Rozhodnutím Císařsko-královského ministerstva pro kult a výchovu ze dne 27. října 1859 pod číslem jednacím 16279, byla místní kaplanská lokalita povýšena na **farnost** a tentýž kaplan jmenován prvním farářem ve Zhoři dne 20. prosince. Shora jmenovaného vystřídal jako farář **P. Jan Nepomuk Brabenec**, který byl 18. května 1873 instalován do Stálek. Jeho následoval ve Zhoři **P. Josef Svátek**, ustanoven jako farář 1. července 1878. Po roce odešel do Bohdalova. Po výše jmenovaném nastoupil **P. Ignác Vyškovský**. Dne 30. listopadu 1891 odešel na nové působiště na faru do Novosadu. Na jeho místo přichází jako farář **P. František Miča**. Od 1. prosince 1908 byl jmenován děkanem a přeložen do Želetavy. Po něm zde působil **P. Cyriak Novotný**, narozený 1869 ve Vladislavi u Třebíče. Gymnaziální studia vykonal v Třebíči, teologická v Brně, kde byl 30. července 1893 vysvěcen na kněze. Jako administrátor prošel mnoho farnostmi a od prvního prosince 1908 investován na faru zhořskou. Zde zemřel po krátké nemoci dne 27. listopadu 1922

a je pochován na zhořském hřbitově. Po něm nastoupil jako farář do Zhoře **P. Viktor Mastný**. Narozen 18. prosince 1889 v Červené Lhotě u Třebíče. V Třebíči vystudoval gymnázium a v Brně teologickou fakultu. Pátého července 1914 byl v Brně vysvěcen na kněze. Jako administrátor působil v mnoha farnostech a dne 28. března 1923 ustanoven do Zhoře a instalován jako farář 17. května tohoto roku. Po generální vizitaci v roce 1933 byl jmenován auditorem biskupské konzistoře a v roce 1945 konzistorní radou. Ke dni 15. března 1966 byl penzionován a současně mu bylo dovoleno do konce života zůstat bytem na faře ve Zhoři. Téhož roku zde zemřel a je pochován na místním hřbitově. Ve Zhoři působil nejdéle ze všech předchůdců. Po něm byl jmenován již jen administrátorem ve zhořské farnosti **P. Stanislav Česlík**. Narozen roku 1930 v Rajhradcích u Rajhradu, na kněze vysvěcen v roce 1956 v Litoměřicích. Po dvouleté vojenské službě byl ustanoven za kaplana v Miroslavi, v Lomnici u Tišnova, v Boskovicích, Dačicích, administrátorem v Horní Slatině u Dačic. Zde mu byl v roce 1964 odebrán státními orgány souhlas k výkonu duchovenské činnosti za údajnou urážku prezidenta republiky. Pracoval jako kulisář v brněnském divadle. Odtud pak ustanoven pomocným knězem v Předklášteří u Tišnova a pak v Domašově. V roce 1966 byl jmenován administrátorem ve Zhoři, kde působil do roku 1974. Odtud byl přeložen kapitulním vikářem v Brně do Českého Rudolce u Dačic. Od prvního srpna 1974 nastoupil jako administrátor **P. Antonín Stanislav Veselý O. Praem**. Narozen v roce 1927 ve Staré Říši, po ukončení gymnaziálních studií vstoupil v roce 1948 do řádu praemonstrátů v Nové Říši. Po jednoročním noviciátě studoval bohosloví v Praze na Karlově univerzitě, bohoslovecké fakultě. V roce 1950, po zrušení klášterů, byl internován v Broumově a odtud povolán do vojenské služby jako příslušník PTP. Dne 31. prosince 1953 byl propuštěn do civilního zaměstnání. Pracoval v různých podnicích jako manuální pracovník. Po uvolnění poměrů v roce 1968 nastoupil na Bohosloveckou fakultu do Litoměřic, kde dokončil studia a na kněze byl vysvěcen v Praze 27. června 1970. Po čtyřletém kaplanství v Telči byl ustanoven brněnským kapitulním vikářem Ludvíkem Horkým jako administrátor ve Zhoři, kde působil od prvního srpna 1974. 4. února 1988 zde náhle zemřel. Po něm působil ve Zhoři jako administrátor od 3. července 1988 do srpna roku 1990 **P. Jiří Kovář**. Po něm **P. Slavoj Alexa**, jako kaplan na faře v Lukách nad Jihlavou administroval zhořskou farnost od srpna 1990 do září 1991. Odešel do Bohdalic u Vyškova. **P. František Janíček O. Cap**, kaplan na faře v Lukách, administroval zhořskou farnost v říjnu a v listopadu 1991. Od téhož roku nastoupil jako administrátor excurendo **P. František Koukal**. Narozen 27. ledna 1956. Rodina bydlela v osadě Zahradiště ve farnosti Radostín nad Oslavou. Studoval na Bohoslovecké fakultě v Litoměřicích, v roce 1983 vysvěcen v Brně na kněze. V letech 1983 – 1986 kaplanoval v Telči, v roce 1986 – 1987 v Brně na Petrově, v letech 1987 – 1990 farářem ve Velké Bíteši. Od roku 1990 byl jmenován farářem v Lukách nad Jihlavou a administrátorem ve zhořské farnosti. V roce 1997 byl přeložen. Od prvního srpna 1997 nastupuje jako farář do Luk nad Jihlavou a administrátor zhořské farnosti **P. Petr Rössler**. Narodil se 6. března 1960 v Novém Městě na Moravě. Po absolvování základní školy nastoupil do učebního oboru s maturitou a vyučil se mechanikem zemědělské techniky – opravář zemědělských strojů. Po vykonání základní vojenské služby pracoval čtyři roky v Jednotném zemědělském družstvu. V roce 1987 nastoupil na bohoslovecká studia do Litoměřic, ve kterých od roku 1990 pokračoval na Univerzitě Palackého v Olomouci. V roce 1992 tato studia dokončil a 3. července byl vysvěcen na jáhna. Tuto službu konal u Svatého Tomáše v Brně asi po dva měsíce. Dne 5. září 1992 vysvěcen na kněze Msgr Vojtěchem Cikrlem, brněnským sídelním biskupem. Poté nastupuje jako kooperátor na faru v Ivančicích, v roce 1993 na faru

v Neslovicích a od roku 1994 jako administrátor na faru ve Žďáře – městě. Od roku 1997 jako administrátor zhořské farnosti se velice zasloužil o opravu místního kostela. **P. Ing. Mgr. Vít Hába** od 1. srpna 2000 farář v Lukách nad Jihlavou, rovněž ustanoven jako předešlý administrátorem ve zhořské farnosti. Narodil se 27. května 1965 ve Zlíně. Po ukončení základní školy vystudoval Střední zahradnickou školu v Brně a Vysokou školu zemědělskou rovněž v Brně. Po té pracoval jeden rok ve Výzkumném ústavu zemědělském na odboru ochrany rostlin. Pak absolvoval dvouletou základní vojenskou službu. V roce 1989 se otevřely lepší možnosti pro teologická studia, a protože se cítil být povolán pro duchovní službu, přihlásil se do semináře. Jako jeho absolvent nastoupil jáhenskou službu v Teologickém konviktu v Litoměřicích. Další dva roky strávil jako kaplan ve Velkém Meziříčí a jeden rok v Milonicích na Vyškovsku. Dnem 1. srpna 2004 byl jmenován administrátorem excurrento (sídlící mimo farnost) **P. Mikuláš Selvek O.Praem.**, který dojíždí do Zhoře z Jihlavy. Po dohodě strahovského opata Michaela Josefa Pojezdného O.Praem. s brněnským biskupem Msgr. Vojtěchem Cikrlem převzali jihlavští premonstráti z fary od sv. Jakuba i Zhoř, jako výpomoc diecézním kněžím. P. Mikuláš Selvek O.Praem. se narodil 6. prosince 1976 v Kežmarku na Slovensku. Patnáct let žil se svými rodiči a pěti sourozenci v podtatranské vesnici Lendak. V roce 1982 mu zemřela matka a o šest let později i bratr Josef. V roce 1991 se rodina s otcem přestěhovala do Staré Paky – okres Jičín. Po rozdělení Československé republiky získal české občanství. V Hradci Králové se vyučil v oboru malíř – natěrač. V létě 1994 vstoupil do premonstrátského kláštera v Praze na Strahově. Dva roky navštěvoval Biskupské gymnázium v Českých Budějovicích a po maturitě 29. září byl přijat do noviciátu.. Po jeho skončení pak pět let studoval teologii na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. 28. června 2002 přijal z rukou ostravsko-opavského biskupa Václava Františka Lobkovice kněžské svěcení. Do Jihlavy nastoupil jako kaplan v roce 2002., kde slouží dodnes.

V kněžské službě v naší farnosti vypomáhá **P. prof. Bohdan Sroka**. Narodil se 7. března 1932 v Jihlavě, kde absolvoval gymnázium. Po maturitě v roce 1951 vystudoval přírodovědeckou fakultu Palackého univerzity v Olomouci a fakultu filozofickou UJEP v Brně. V letech 1954 – 1958 působil jako učitel ve Slezku, od roku 1958 - 1968 pro své náboženské přesvědčení, jako dělník, ve firmě ROMO Fulnek a ve funkci statika u Pozemních staveb v Jihlavě. V letech 1968 – 1991 učil na Střední zdravotnické škole. V roce 1991 byl brněnským biskupem pověřen k založení církevní školy v Jihlavě a stává se ředitelem Střední odborné školy sociální u Matky Boží. P. Sroka jako sbormistr, muzikolog a pedagog se věnoval i hudbě po celý život. Přijímal ji s pokorou a obdivem, nikdy pro něho nebyla nástrojem k získání osobního uznání, ale prostředkem k vnitřnímu obohacení a rozdávání druhým. Již za studií v Brně působil v APS Moravan, v Jihlavě v Horáckém smíšeném pěveckém sboru a od šedesátých let řídí místní Chrámový sbor. Vedle duchovní hudby se zajímal i o lidovou tvorbu. Sbíral, studoval a upravoval horácké lidové písně a psal k nim nástrojové doprovody.

V sedmdesátých letech minulého století se zapojil do aktivit tzv. skryté církve. Po ukončení tajného studia teologie dne 14. dubna 1974 přijal kněžské svěcení (dubie validum) od tajně vysvěceného biskupa ing. Bedřicha Provazníka, jako ženatý, pro východní obřad církve (manželský sňatek v roce 1959). Po úmrtí manželky v roce 1992 přijal v březnu roku 1997 od brněnského biskupa Msgr. Vojtěcha Cikrleho reordinaci i pro západní obřad katolické církve. V duchovní správě působí nejen ve Zhoři, ale i v Lukách nad Jihlavou, Vysokých Studnicích a v Jihlavě.

Památky

Farní kostel sv. Markéty ve Zhoři

Evidován jako nemovitá kulturní památka ve státním seznamu, pořadové č. 5425.

První kostel, připomínaný již v roce 1400, postaven v románském slohu, byl nesporně starého středověkého založení. Dokládá to nejen jeho zasvěcení svaté Markétě, ale i situování v rámci vesnického sídla svobodných domácích vladyků. U tohoto kostela, který neměl věž (pouze snad malou věžičku), stála samostatně dřevěná zvonice s průchodným přízemím, které sloužilo zároveň za bránu na hřbitov. Na této původní zvonici byly již zavěšeny oba zvony, které dodnes vyzvánějí na věži dnešního kostela.

Co se stalo s původní románskou stavbou? Podle dřívější verze a ústního podání P.Viktora Mastného (faráře ve Zhoři 1924 – 1966) prý to byla centrální stavba (rotunda) s válcovou lodí, ke které byla přistavěna menší pravouhlá síň (nartex). Z této stavby prý zůstala jen část dnešního presbytáře (část válcové lodi) a dnešní sakristie (vstupní síň). Dnešní tzv. kruchta (oratoř) nad sakristií prý zůstala z té doby a dříve sloužila k účasti na bohoslužbách místním vladykům z blízké tvrze jako kruchtová (panská) tribuna (zvaná empóra). Při opravách a stavebních rekonstrukcích nynějšího kostela v poslední době se našlo dost důkazů, které potvrzují předpoklad, že původní kostel byla románská stavba podélná (asi jednolodní s apsidou). V roce 1968 při provádění opravy fasády na lodi kostela a presbytáře byla stávající omítka zcela otlučena. Z pohledu na obnažené zdivo bylo zřejmé, že je na celé budově homogenní, pouze místy byly viděny v nové stavbě kamenné, hrubě přitesávané a ošpicované kvádříky z dřívější stavby, zazděné společně s lomovým kamenem i cihlami v roce 1765. Nepotvrdilo se tedy, že by se část presbytáře a sakristie zachovala z původní stavby. I při stavební rekonstrukci podlahy v presbytáři v roce 1983 se pod dlažbou našel základový pas zděný z lomového kamene na vápennou maltu o šířce 177 cm, zasahující do hloubky 150 cm a situovaný napříč presbytářem. Rovněž při úpravách podlahy v sakristii v roce 1975 bylo nalezeno kamenné zdivo původních základů ve vzdálenosti 30 cm od nynější obvodové zdi. Biskupská vizitační zpráva z roku 1662 (tedy až za Collaltů a téměř 100 let po zrušení farnosti Chroustenskými) nás kuse informuje o stavu farní obce i kostela. Práví se v ní: *„Kostel v poměrně dobrém stavu, má tři oláře, tři kasule (bohoslužebná roucha) ...“* I tato zpráva potvrzuje podélnou stavbu. Detailně by však vzhled a rozsah této středověké svatyně mohl odhalit jen stavebně – historický průzkum.

V krátkém období let 1760 – 1775, kdy bylo v tehdejším olomouckém biskupství posvěceno 77 kostelů a 89 kaplí, vtisklo baroko těmto stavbám svou pečeť a vydalo hmotné svědectví nejen o intenzitě náboženského života, nýbrž i o mnohotvárné síle, již poskytla víra nejen umělcům, ale i tisícům řemeslníkům, bez jejichž technické zdatnosti by návrhy architektů zůstaly nenaplněnými plány.

Stavební popis, architektura

Jednoduchá orientovaná stavba se segmentovým závěrem kněžiště, čtyřbokou věží v průčelí a obdélnými přístavky po obou stranách presbytáře. V zaoblených nárožích po jedné straně věže šnekovité schodiště na kruchtě. Boční fasáda členěna průběžnou podezdívkou, prolomena dvěma okenními osami, okna s ustupujícími půlkruhovými záklenky, kolem oken profilovaná šambrána a návojeová parapetní římsa, ve vrcholu klenák. Na jižní straně kněžiště obdélný jednopatrový přístavek se zaobleným nárožím prolomen jednou okenní osou, okno s ustupujícím půlkruhovým záklenkem, kolem okna profilovaná šambrána a návojeová parapetní římsa, ve vrcholu klenák, v patře 1 x 1 okenní osou, okna dtto. Na severní straně kněžiště sakristie obdobného členění jako naproti sínice. Kněžiště prolomeno 1 x 1 okenní osou, okna s ustupujícími půlkruhovými záklenky. Nad okny probíhá kordonová římsa. Průčelí se čtyřbokou věží prolomeno na osu pravouhlým vchodem s kamenným ostěním a ušima. Nad vchodem jedna okenní osa, okno s ustupujícím půlkruhovým záklenkem. Nad oknem obdélný malý otvor, nad nímž probíhá kordonová římsa, která odděluje zvonicevé patro. Fasáda zvonicevého patra hladká, prolomena jedním malým střílnovým okénkem a po jedné okenní ose, okna s ustupujícím půlkruhovým záklenkem. Nad okny kruhový hodinový ciferník. Hlavní profilovaná římsa nad hodinami segmentově vypjatá, nese nízký čtyřboký stan, přecházející v polygonální lucernu, zastřešenou cibulí, makovicí a dvouramenným křížem. Podstřešní profilovaná římsa nese střechu sedlovou, nad závěrem valbovou. Kněžiště zaklenuto konchou s jedním polem valené klenby s výsečemi. Boční přístavky (sínice a sakristie) zaklenuty křížovou klenbou, obě oratoře plochoprosté. Loď zaklenuta dvěma poli valené – pruské klenby, dělenými pasy. Kruhchta zděná s plnou poprsní valeně podklenutá. Stěny jsou členěny pilastry s římsovou hlavicí.

Hřbitov

První hřbitovy byly vesměs zakládány kolem farních kostelů. Bylo tomu tak i ve Zhoři. Po určitý čas byl však zde zrušen a přemístěn....

Zásahy císaře Josefa II. (1780 – 1790) prostřednictvím dvorní duchovní komise do církevního práva a zvyklostí byly dalekosáhlé. Jedno z těchto nařízení se týkalo i hřbitovů: aby byly zřízeny mimo obce, hroby zasypávány vápnem a zakázáno pohřbívat v kostelích do krypt. Lze to vysvětlit hygienickými důvody... Ale nejvíce byl lid pobouřen nařízením o pohřbech. Z nepochopitelných důvodů – prý z obavy, že pořizováním rakví pro každého nebožtíka se zničí lesy, komise nařídila, aby každá farnost měla jednu obecní rakev, v níž měly být donášeny na hřbitov mrtvolý zašité do plátna, tam z ní vyňaty a uloženy do hrobu. Větší spotřebou plátna měli mrtví podpořit domácí tkalcovský průmysl... Lid se však pohřbívání „v pytli“ postavil na odpor a císař, rozmrzen tím, že občané jsou ještě tak málo osvícení, nařízení odvolal...

Toto nařízení komentuje i polenský rodák P. František Pojmon v publikaci „Polná – popis dějepisný, místopisný a statistický“ na straně 63 (vydání r.1897):

„R. 1784 vydáno nařízení z Vídně, aby mrtvolý lidské ne v truhlách, nýbrž v pytlích pochovávány byly. Nařízení to způsobilo velikou nevoli a brzo bylo odvoláno. V Polně pouze čtyry až pět osob tímto způsobem pohřbeno.“

Z mnoha nařízení se ve zhořské farnosti, zřejmě dočasně, uskutečnilo přeložení původního hřbitova kolem kostela za tehdejší vesnici, která končila dnešními č.p. 32 a 46. Nový hřbitov byl

zřízen na části pozemku parcelačního č. 101. Byly to bývalé nadační farní pozemky, v urbáři z r. 1585 zde zvané Kněžské louky u blízkého rybníka dodnes zv. Kněžský (parcela č. 103), který rovněž kdysi náležel faře. Na starých mapách je toto místo označeno křížem, neboť prý zde stával velký dřevěný kříž...

O založení tohoto nového hřbitova ve Zhoři svědčí latinsky psaný zápis ve farní matrice zemřelých, pořízený za čtvrtého lokálního kaplana Jana Calasantia Steltzla, který zde působil v letech 1782 až 1802. Zápis v překladu zní následovně:

„Především z dovolení nejdůstojnější biskupské konsistoře ze dne 18. června 1789 č. 869 byl nově zřízený hřbitov mimo obec posvěcen Janem Calasantiem Steltzlem, lokálním kaplanem. Proto od onoho dne všichni v Pánu zesnulí se na něm k věčnému spánku ukládají, jako následující dítě, které zde první místo obdrželo: Matěj, dítě Antonína Vostala, Zhoř č. 5, jeden den staré, pochoval P. Aqilius Politzer, ord. Cap. cooper.“

Patrně když Josef II. zemřel a mnohá jeho nařízení byla odvolána, zanikl i zhořský hřbitov za vsí. A ten původní kolem kostela slouží dodnes. (Viz publikace: J.C.: Složitá historie zhořského hřbitova – rukopis 2003).

Je na něm několik zajímavých a cenných náhrobků: pomník se jmény padlých farníků v I. světové válce, pořízený v roce 1921. Zasklená plastika Ukřižování nad hrobem Václava Potočku, řezbáře z Nadějova nese nápis: *„ Tak Bůh miloval svět, že svého syna dal aby ... Rodina Potočkova z Nadějova: syn Václav *1912 +1981, Václav Potočka *1879 +1983, syn Jaroslav *1921 +1988.“* Řezbářská umělecká práce nad hrobem zhořského řezbáře Karla Vítka vytvořená jeho synem. Uprostřed dvou dřevěných opracovaných desek kříž. Na pravé desce plasticky zobrazená ruka držící růži a pod ní nápis: *„Pracoval jsem ku chvále Hospodina“* Na levé: *„Zde v Pánu odpočívá Karel Vítka, řezbář ze Zhoře *1876 +1938, jeho manželka Josefa *1878 +1958, Marie Koumarová *1908 +1986 ...“*

Stará křtitelnice

Mlčenlivým svědkem z doby románské ve zhořské farnosti je i nalezené torzo staré křtitelnice. O ní se zmiňuje roku 1662 biskupská vizitační zpráva, že kostel má m.j. *„...starou kamennou křtitelnicí stojící na hřbitově ...“* Později odtud zmizela...

Až v roce 1976, při výkopu rýhy pro vnější odvodnění základů kostela, byla nalezena a vyzvižena ze země již poškozená. Její horní část je dnes uložena na hřbitově. Po horním okraji má průměr 85 cm, výška 40 cm. Byla kdysi vytesána z masivního pískovcového balvanu...

Tento nález má zvláště velký význam, protože v románské době byly křtitelnice jen u tzv. křestných kostelů, které stály většinou na hradech a u tvrzí s právem křtu. K těm patřil i farní kostel sv. Markéty ve Zhoři, který se v listinách připomíná již v roce 1339.

Rovněž i při úpravě podlahy v dnešní sakristii v roce 1975 bylo zčásti obnaženo základové zdivo původního kostela a v levém rohu nalezena spodní část této křtitelnice. Vytesána ze stejného kamene do tvaru spojených dvou koulí nad sebou o výšce cca 60 cm a průměru 40 cm. Zřejmě při barokní přestavbě původního kostela v roce 1765 byla tato na hřbitově stojící křtitelnice rozbita, okraje horní části ve tvaru polokoule otlučeny a uložena do země podél budovaných základů nového chrámu...

Jen škoda, že naši předkové nepovažovali za vhodné zachovat neporušený tento památník dávných dob...Vždyť u něj dostávaly svátost křtu novorozené děti zhořských farníků po mnoha

staletí... Duchovní vroucností a pokorou promlouvají k nám tyto památky, které zanechala ta dávná doba naší osadě ...

Farní budova č.p. 4

Ta dnešní postavena na stavební parcele č. 5 při opětovném založení farnosti. Od té doby byla užívána k bydlení duchovním správcům této farnosti. Kde stála původní, nelze dnes již přesně lokalizovat. Biskupská vizitační správa z roku 1662 (tedy asi sto let po zrušení farnosti za Chroustenských) nás m.j. informuje, že „...ke zpuštělé faře patří jedna zahrada, pak dva rybníky, z toho jeden větší a stodola...“ Menší rybník byl asi na dnešní farní zahradě (zadní část parcely č. 88) a stodola byla ještě zakreslená v katastrální mapě z roku 1835. Po tomto roce zbořena. Další zpráva o budově je ve farní kronice, kde tehdejší lokální kaplan Leopold Taude zapisuje protokol o vzniku farní lokalie: ...*“kaplanské obydlí se začalo stavět za druhého kaplana Jana Bernarda Hrisse (1766-1769). První lokální kaplan (P.Stejskal) pro zbořené obytné stavení bydlel v Gayan (?)...”*

Ze všech těchto zápisů se dá předpokládat, že původní farní budova stávala na místě dnešní, ze které zůstal jen dodnes starý kamenný sklep pod dnešní kanceláří. V letech 1766 – 1769 byla tedy asi zde postavena budova nová, přízemní, a v roce 1786 za kaplana Jana Stelzla provedena nástavba vrchního patra, která tehdy stála 280 zlatých. Roku 1821 byla na tomto stavení pořízena nová střešní konstrukce, v roce 1834 zvětšen původní klenutý sklep a vstupní schody do něj. Roku 1900 pokryta střecha plechem za 1355 korun.

V roce 1967 bylo původní schodiště do patra strženo, postavena nová hala, instalováno nové dřevěné schodiště. V roce 1970 zbořena na dvoře stodola a na jejím místě postavena garáž – sklad. Hospodářské stavení (původní chlévy) opraveno. Později zde instalována kotelna ústředního topení. V roce 1971 byla budova fary znovu omítnuta a obílena.

K faře patřily tzv. zádušní pozemky jako beneficium: 48 arů v trati U Vochoze a další pole zakoupené a darované farářem P. Cyriakem Novotným v trati Za Dvorem (parcely č. 536/3), louka Na Ovčírňě (parcely č. 528/5), louka Za Dvorem (parcely č. 526/4) a rovněž pole (parcely č. 541/9). Od roku 1988, kdy na faře nebydlí kněz (dojíždí z Luk nad Jihlavou), je budova pronajímána na rodinné bydlení.

Zvony

(Oba evidovány jako kulturní památka ve státním seznamu, pořadové č. 027081, 028082).

Doklad o existenci první farnosti máme rovněž i na dnešní kostelní věži, odkud dodnes vyzvánějí dva památné zvony. Menší nad schodištěm nese latinský nápis:

. IN . S . MARGARETHA O LUCAS . MARCUS . MATHEUS . JOHANNES .
. A . D . M CCCC .

(Ke svaté Markétě O Lukáš, Marek, Matouš, Jan, léta Páně 1400).

Spodní průměr má 70 cm, výška 55 cm, ladění D2, váha 192 kg

Druhý, větší z roku 1515 má nápis tohoto znění:

+TENŤ ZVON + DOLYŤSME + K SWATEMV + WAWŘYNCV + DO
KRASONYTZ + LETH + BOZIO TISYŤ + PYETISŤ PATNASŤ +

Mezi písmeny uprostřed je vyobrazena hlava P. Ježíše. Váží 332 kg, spodní průměr 85 cm, vysoký 70 cm, ladění H1. Jak vysvětlit údaj v nápisu zvonu, že byl ulit do Krasonic? Ve Vlastivědě moravské – velkomeziříčský okres, vydání z roku 1907 od P. Augustina Kratochvíla jsem se

dočetl, že na věži kostela sv. Jiljí v Rudě je třetí zvon s uvedeným nápisem: „*K swatě Markiétě do Zhorze ...*“ více neuvedeno! Když jsem v současné době po něm pátral, sdělil mi p. farář, že již na věži v Rudě není. Byl asi zrekvírován za I. světové války. Dá se tedy předpokládat, že k záměně zvonů došlo při odběru ze zvonařské dílny, zvláště, když v té době přepravci /poddaní/ byli vesměs negramotní ...

...Je až neuvěřitelné, že se oba zachovaly až do dnešních časů, jakoby se naší vesnice ani nedotkly události mnoha válečných let a nedávných dvou světových válek ... Vždyť oba ještě zvonívaly i na dřevěné věži /zvonici/, která kdysi stávala vedle románského kostelíka na hřbitově, a je o nich zmínka v biskupské vizitační zprávě z roku 1662 – tedy ještě před stavbou nynějšího kostela.

V roce 1802 a 1848 byly do Zhoře dodány na věž další dva menší zvony, které byly v I. světové válce zrekvírovány: první, zvaný UMÍRÁČEK, s obrazem sv. Floriána s nápisem F + J + H z roku 1802, vážil 30 liber (13,5 kg), spodní průměr měl 28 cm. Oznamoval úmrtí farníků... Druhý, zvaný Svatý Leopold, s obrazem Ukřižovaného, s nápisem GEGOSSEN v. Josef Hiller Iglau 1848. Vážil 54,5 liber (30,5 kg), spodní průměr 38 cm. Užíval se při bohoslužbách a jako hlasatel požárů. Oba dva zvony byly v I. světové válce odebrány. Situaci při odběru těchto zvonů podrobně popsal tehdejší farář P. Cyriak Novotný ve Farním věstníku, roč. I. č. 1. a 3. z roku 1920. Třetí zvonek, zvaný Sanktusník, který nebyl zrekvírován, byl zavěšen na malé věžičce nad presbytářem. Vyrobila ho jihlavská zvonařská firma v roce 1888 o váze 6 kg. Dříve se používal ke zvonění, pomocí provazu vedeného z presbytáře, při mši v okamžiku proměňování. Je zde dodnes.

Rok 1927 – pořízení zvonů nových za rekvírované:

Zápis o tom ve farní kronice říká: „...o pouti dne 17. července 1927 konána ve Zhoři slavnost posvěcení dvou nových zvonů, které vyrobila firma Manoušek v Brně. První, zvaný Umíráček, s nápisem Sv. Josefe, oroduj za nás, o váze 17 kg, druhý, větší, s nápisem:“ Sv. Maria, oroduj za nás“ a na opačné straně „Co válka vzala – láska dala“, o váze 103 kg. Oba ověřené zvony ve slavnostním průvodu nesli farníci od fary přes hřbitov do kostela, kde byla slavnost svěcení provedena za velké účasti, zejména přespolních farníků. Před svěcením požádala básní družička Ludmila Klímová /č.p.22/ světitele, místního faráře P. Viktora Mastného a Dr Karla Večeřu /stajského rodáka a profesora na brněnském semináři/, o posvěcení. Nato její sestra Františka přednesla báseň „Zvonům“, družičky ze Staje - Marie Urbanová, z Nadějova Marie Klímová a ze Zhoře Antonie Budínová - rovněž zarecitovaly básně. Při svěcení účinkoval místní kostelní sbor se sólovým zpěvem Stanislava Malce, profesora gymnasia ve Slaném a syna varhaníka a místního učitele Theodora Malce. Menší zvon pokřtěn jménem Josef, větší jménem Maria. Finanční částka na zaplacení byla poskytnuta z darů farníků. Na příklad Hedvika Kašíková z Nadějova darovala 2 000 Kč a dala podnět k pořízení těchto zvonů. Menší zvon zaplatil rovněž výminkář z chalupy ze Zhoře – Leopold Vavera. Složil naň ve farní kanceláři 600 Kč a vymínil si, by se zaň déle zvonilo až zemře – jinak by se to do známosti nedávalo, že lidé by někteří mu spílali. Při montáži těchto dvou zvonů na věži byly dva původní z roku 1400 a 1515 otočeny o 90 stupňů, u jednoho bylo vyměněno příslušenství a srdce....“ Tolik ze zápisů ve farní kronice...

Rok 1941 a 1942 – soupisy zvonů a jejich rekvizice:

Opět z farní kroniky se dovídáme: „*O Vánocích roku 1941 nařídil okresní úřad v Jihlavě soupisy všech kostelních zvonů. Místní duchovní správce P. Viktor Mastný se maximálně snažil, aby alespoň dva nejstarší zvony z roku 1400 a 1515 ve Zhoři zůstaly. Intervenoval v této věci dopisem okresnímu hejtmánovi Koblischkovi a u Dr Vacka svým spolužákem z gymnasia MUDr Janem Havelkou. Žádosti bylo vyhověno a oba starobylé zvony ve Zhoři zůstaly... Roku 1942 dne 28. března byly ze Zhoře odvezeny dva zvony: první zv. Sv. Maria o váze 103 kg a druhý zv. Umíráček o váze 17 kg. V pátek před 28. březnem je z věže sňali místní kováři Ludvík Koumar a František Kaňka, starosta obce Petr Koumar a zvoník Jindřich Budín. Po sejmutí byly přemístěny na dvůr Antonína Vomely č. 25, zde zváženy a odvezeny do skladu Sativy v Polné. ... Zvonek na malé věžičce, který sňal a zvážil Ludvík Koumar (vážil 6 kg), zůstal ve Zhoři. Pan farář vše sdělil v německé řeči Okresnímu úřadu v Jihlavě.*“ Stvrzenka Okresního úřadu v Jihlavě, ze dne 18. dubna 1942 o převzetí těchto zvonů dle vládního nařízení ze dne 26. listopadu 1941 č. 414 Sb., je uložena ve Státním ústředním archivu v Praze.

Kaple sv. Jana Nepomuckého ve Stáji

(Evidována jako nemovitá kulturní památka ve státním seznamu, pořadové č. 5214).

Stojí uprostřed návsi na stavební parcele č. 8. Postavena v roce 1808 na čtvercovém půdorysu. Fasáda členěna podezdívkou a lesénami na nárožích. Boční stěna prolomena jednou okenní osou, okno zaklenuté ustupujícím segmentovým záklenkem. Průčelí členěno lesénami, na osu prolomen pravouhlý vchod. Jednoduchá římsa nese čtyřboký stan, přecházející v polygonální lucernu, zastřešenou cibulí a makovicí s křížem. Kaple zaklenuta českou plackou se zrcadlem, zdobeným štukem. Na oltární straně dva pilastry se štukovými hlavicemi. Oltář zdobí obraz sv. Jana Nepomuckého, na stěnách několik obrazů. Na jejím místě dříve stála dřevěná zvonička, na které byl zavěšen zvon vyrobený v roce 1752, s obrazem P. Marie a sv. Metoděje. Vážil 20 kg, spodní průměr měřil 33 cm s nápisem: „*S. Maria ora pro nobis – In Brunn 1752*“. V první světové válce byl zrekvírován.

V roce 1920 si stajští pořídili sbírkou a darem p. patrona Emanuela Collalto zvon nový, ale jen železný, který jako náhradní zde zvoníval do roku 1929. V tomto roce dal stajský rodák ThDr Karel Večeřa (profesor dogmatiky na brněnském alumnátě) vyrobit u firmy Manoušek v Brně nový zvonek, který na svatodušní pondělí posvětil místní farář P. Viktor Mastný. Zvonek nesl nápis: „*Piu XI. – svatému Otcí, zesnulému P. Františku a milé Staji věnují tři kněží – rodáci 1929 – Zdravas ...*“. Darovali ho tři kněží – stajští rodáci a sice již jmenovaný Dr Karel Večeřa, P. Bohumil Běhal, farář ve Velkých Starovicích, a P. Josef Bradáč, kaplan v Kopidlnu v Čechách. V nápisu jmenovaný P. František (Pavlíček), rovněž rodák stajský, tehdy již zemřelý farář v Cetkovicích, byl pochován ve Zhoři. Ocelový zvonek byl uložen na půdu kapličky... O této slavnosti posvěcení nového zvonku byl zveřejněn článek v brněnském časopisu Selské hlasy č. 25, roč. 1929.

Dle archivního dokladu – Stvrzenky č. 5 z 18. dubna 1942 Okresního úřadu v Jihlavě - byl tento zvon v roce 1942 zrekvírován pro válečné účely dle vládního nařízení ze dne 24. listopadu 1941 č. 414 Sb. Dle zápisu vážil 12 kg a předal ho za obec Josef Vaněk č.p. 9. Železný zvon, pořízený v roce 1920, pak opět zavěšen a sloužil zde do roku 2003.

Vysvěcení nového zvonu

Konalo se v sobotu 17. května 2003 od 11 hodin.

Zvon – ozdoben atributy sv. Jana Nepomuckého – byl pořízen z darů rodáků a místních občanů. Vyroběn ve zvonařské dílně Marie Tomáškové – Dytrychové v Brodce u Přerova za cenu 22 000 Kč. Spodní průměr má 32 cm, hmotnost 22 kg a ladění e3.

Před 11. hodinou se shromáždili někteří přítomní farníci z okolních obcí u budovy obecního úřadu, odkud se pak vydal průvod ke kapli. V čele ministranti s křížem, dechová hudba, místní hasiči nesoucí na nosítkách ověncený zvonek, družičky, za nimi pak kněží: jihlavský děkan a stonařovský farář P. Pavel Horký, místní administrátor farnosti P. Ing Vít Hába, výpomocný kněz P. Bohdan Sroka a světitel – brněnský sídelní biskup Msgr Vojtěch Cikrle, žehnající okolní přítomné ... Průvod uzavírala skupina věřících. Když došel ke kapli, kde byl připraven obětní stůl, opodál místo pro uložení zvonu s malými pamětními zvonky, lavice pro starší občany – uvítal starosta obce nejprve všechny přítomné (asi 300 věřících) a zvláště Otce biskupa těmito slovy:

„Otče biskupe, otče děkane, kněží a všichni přítomní.

Jménem malé vesničky Stáj Vás vítám srdcem naplněným díky Bohu i našemu patronu sv. Janu Nepomuckému za tento vzácný a významný dar pro současnost i další historii naší obce – a to pořízení nového zvonu. Zvuk zvonu, vyzývající k modlitbě, výstražnému zvonění při požáru a jiných neštěstích, či smutné melodie při odchodu našich občanů na věčnost, zněl v naší obci už od roku 1752. První světová válka nepřinesla jen konec lidským životům, ale i zvonům. Tento osud postihl i náš první zvon. Další zvon, ale jen železný, pořídili naši předkové spolu s darem patrona knížete Emanuela Collalto v roce 1920. Darem tří kněží, stajských rodáků, získala obec další zvon v roce 1929, který svým kvalitním materiálem, a tím i hlasem, obohacoval naše předchůdce. V roce 1942 opět osiřela zvonička naší kaple. Po zrekvírování ho Němci použili pro válečné účely. Na jeho místo se vrátil opět dočasně uložený zvon železný, který ač značně opotřebovaný, zastává svoji bohulibou činnost dosud.

Dnes se na tomto místě scházíme k posvěcení nového zvonu, který byl pořízen z darů občanů a rodáků naší obce. Do historie naší obce je třeba přiřadit i toho, který již bezmála třicet let třikrát denně zvoní, třikrát denně vybízí věřící k rozmluvě s Bohem a ostatním pak zvláště jeho večerní zvonění přináší alespoň kus poezie po celodenním shonu a práci. A nakonec již mnoha našim občanům po skončení jejich životní dráhy, rozeznívá ty smutné melodie poslední...

Přeji tomuto zvonu, aby ho nepostihl osud jako zvony předchozí ...

Prosím Vás Otče biskupe, abyste nám tento zvon dnes posvětil.“

Následně pak Otec biskup v krátkém projevu poděkoval za uvítání. Během mše posvětil zvon a v promluvě připomněl osud patrona obce sv. Jana Nepomuckého, který nám zachoval příkladný odkaz víry. Zmínil se i o nevšedním názvu obce Stáj (staj) – místo narození Krista a děkoval farníkům za finanční dary, které umožnily dnes posvětit tento nový zvon...

Bohoslužbu doprovázela s lidovým zpěvem dechová hudba a farní pěvecký sbor. Asi ve 13 hodin zdařilá slavnost končila závěrečným prolovem Otce biskupa ... Pro přítomné pak mladá děvčata nabídla napečené koláčky, buchtičky a různé druhy cukroví....

*Nechť tento zvon – jako památník z dnešní doby –
ještě dlouho vyzvání občanům této přifařené obce*

a „zve je vždy ke svornosti a srdečnému svazku, ve kterém má udržovati lásku ...“,

jak to v roce 1929 pronesl tehdejší radní obce

při svěcení zvonu minulého...

Pomníček sv. Trojice u Stáje

(Není v evidenci jako kulturní památka)

Malý pomníček při silnici ke Stáji na okraji lesa zvaný Ochoza stojí od roku 1932. Na svoje náklady ho nechal postavit stajský rodák ThDr Karel Večeřa, který ho v neděli 9. června t.r. za účasti mnoha farníků a zhořského faráře P. Viktora Mastného, posvětil. Zasklený obraz ve zdivu zde namaloval Norbert Pokorný z Tišnova na měděném plechu. V pozdější době byl tento pomník několikrát opravován. Od poloviny 18. století na tomto místě stával dřevěný kříž s klekátkem.

Pamětní obrázek u Stáje

(1899)

Zachovalý obraz v rámu stojí dnes při silnici II. třídy č. 353 směrem ke Stáji po levé straně v lesním porostu „Ochoz“. Původní dřevěný rám se stříškou a v něm zasklený obraz Panny Marie je umístěn na kovové konstrukci svařené z rámu vozových kol. Konstrukce je zakotvena do země, kolem ní podlaha z betonových dlaždic. Na spodním okraji rámu je původní nápis: „Zbožná upomínka na zachránění života četnického strážmistra Slivy roku 1899“. Obraz byl původně umístěn na stromě, za který se údajně strážmistr skryl. Událost se dle vyprávění starších občanů stala takto: v noci se tlupa zlodějů vloupala v domku č.p. 33 ve Zhoři do chlívků a odtud odnesla krmenné prase. Hluk vzbudil hospodáře, který šel v zápětí lup ohlásit na místní četnickou stanici. Službu konající strážmistr Sliva se vydal pronásledovat zloděje. Dostihl je nad Stájí v lese zvaném „Ochoz“, jak v pytli táhnou uloupené prase. Po zatýkací výzvě došlo k oboustranné střelbě, při které se strážmistr skryl za strom, a tím si údajně zachránil život. Zloděje však nedostihl... Na památku této události byl pak na onen strom zavěšen obraz s uvedeným nápisem.

Arnolec – kaple sv. Vendelína, opata

(Evidována jako nemovitá kulturní památka ve státním seznamu, pořadové č. 4675).

Typická ukázka drobné rustikální pseudorománské sakrální architektury z roku 1874

Stojí uprostřed návsi. Stavba obdélníkového půdorysu s půlkruhovým závěrem kněžiště. Boční fasáda členěná podezdívkou a lesénami, prolomena dvěma okenními osami, okna půlkruhově zaklenuta a ostění zkoseno. Kněžiště prolomeno jednou okenní osou, okno půlkruhově zaklenuto. Průčelí členěno lesénami, na osu prolomen pravouhlý vchod, v nadpraží římsa s reliéfem kalicha. Nad římsou dvě okna půlkruhově zaklenutá s návojovou parapetní římsou. Kolem dveří a oken probíhá společná šambrána. Hladký štít završen čtyřbokou zvonící, členěnou lesénami na nárožích, prolamovanou po jedné okenní ose, okna půlkruhově zaklenutá. Podstřešní římsa nese střechu sedlovou. Věž zastřešena cibulí a makovicí s dvouramenným křížem. Kaple zaklenuta třemi poli pruské klenby dělené pasy, apsida zaklenutá konchou. Stěny členěny přízemními pilíři. V konše je nápis: „Riček Mat: 1874“.

V roce 1875 byl pořízen oltář, lavice, chór, podlaha, některá mešní roucha a bohoslužebné nádoby. Křížová cesta zde zavěšena ze zhořského kostela. Část oltáře a kazatelnu vyrobil zhořský řezbář Karel Vítek. V témže roce byla kaple vysvěcena měřínským děkanem. Roku 1927 opět pokryta plechem a v devadesátých letech minulého století pokračovaly další stavební úpravy.

Vysvěcení oltářního obrazu sv. Vendelína se konalo 18. srpna 1929. Obraz namalovala sl. A. Thořová z Prahy. Článek v Selských hlasech č. 36 přibližuje tuto událost následovně: „Kaple

uvnitř i zevně byla ověněna kvítím péčí strážce kaple rodiny p. Bedřicha Koumara, kováře, pak p. studujícího Josefa Toufara a rodiny p. Mutla. Pan Toufar vše zařídil by slavnost měla důstojný průběh. Nacvičil a určil vhodné básně k slavnosti se náležející pěti družičkám a zpěvy v kapli při slavnosti řídil. Odpoledne vyšli jsme z Arnolce s družičkami, místním sborem hasičským, hudebníky a zástupem věřících, nejen místních, ale i ze sousední farnosti měřínské v procesí, naproti procesí, jež vedl k nám p. farář ze Zhoře P. Viktor Mastný, by u nás obraz posvětil. Zpívali jsme píseň „Tisíckrát pozdravujeme Tebe...“ Při sejítí se s procesím zhořským jsme splynuli v procesí jedno a ubírali se ke kapli, v níž dp. farář posvětil obraz za zpěvu písně k sv. Vendelínu, patronu obce a stavu rolnického. Na to vystoupil na kazatelnu, jež stála před kaplí ověněna, a promluvil k účastníkům slavnosti o tom, co obraz hlásá nám v současné době. Po té jedna z družiček p. faráři jménem osadníků poděkovala a podala mu kytici. Družičky na to pak s citem a pěkně přednesly básně... Po pobožnosti k sv. Vendelínu byla zapěna hymna svatováclavská a tato krásná slavnost byla ukončena...“

Na místě dnešní kaple stávala malá kaplička s věžičkou, na které zvoníval zvon z roku 1848 o váze asi 70 kg a průměru 57 cm. Roku 1908 byl sem zakoupen další zvon větší, vážící 100 kg od firmy Adolfa Hilera v Brně.

Dle zápisu ve farní kronice se dovídáme: „...Dne 8. března 1936 při odpolední duchovní promluvě posvětil místní duchovní správce P. Viktor Mastný nový zvonek pro kapli, který vyrobila firma Manoušek v Brně s nápisem: „Svatý Vendelíne – oroduj za nás!“ Zvonek stál 500 Kč a částku darovali manž. Klímovi z č. 6 v Arnolci.

Dle archivního dokladu – Stvrzenky č. 3 z 18. dubna 1942 Okresního úřadu v Jihlavě byly v tomto roce zrekvírovány dva zvony: jeden vážící 20 kg a druhý o váze 90 kg. Oba zvony předal za obec Jan Dočekal z č.p. 1.

Kamenný kříž u Arnolce

(Evidován jako nemovitá kulturní památka ve státním seznamu, pořadové č. 4677).

Kříž (rozměrů cca 153x96x32 cm) stojí na pravé straně silnice na pozemku parcelačního č. 3/1 asi jeden km od Arnolce směrem ke Stáji. Je umístěn na masivní patce zapuštěné v zemi s mírně rozšířenými rameny, které mají zkosené hrany. Pochází asi ze 16. století a jeho původ má několik verzí: v místě se traduje jeho vznik do dob sv. Metoděje, kudy prý arcibiskup procházel do Čech. Některé pověsti ho umísťují do dob křížáckých válek, podle jiné pověsti prý zde připomíná násilnou smrt oloupeného řezníka na tehdy frekventované cestě. Blízký les je dodnes nazýván „Řezníkovo boroví“... S velkou pravděpodobností asi kříž připomíná místo setkání krále Ludvíka Jagellonského na českomoravské hranici při jeho cestě do Čech, kde byl přivítán zástupci českých stavů v roce 1522.

Kaplička sv. Anny

(Evidována jako nemovitá kulturní památka ve státním seznamu, pořadové č. 4676).

Dnes stojí v polích přibližně asi půl kilometru od jižního okraje obce Arnolec na pozemku parc. č. 190. Kapličku dal z piety postavit v roce 1734 Antonín Rombald hrabě z Collalto et St. Salvatore, tehdejší majitel brtnického a černického panství....

Volně stojící drobná stavba obdélníkového půdorysu, barokní architektura rustikálního charakteru. Hladká fasáda kaple je na rozích členěna pilastry s římsovou hlavicí. Průčelí prolomeno na osu pravouhlým vchodem, který byl původně segmentově zaklenutý s dřevěnou

zárubní. Štít hladký. Podstřešní profilovaná římsa nese sedlovou a nad závěrem valbovou střechu. Vlastní prostor kaple je zaklenut valenou klenbou se styčnými lunetami.

V roce 1930 se pí Svobodová z Jersína postarala o celkovou opravu, která stála 700 Kčs a finančně na ni přispěly farní obce včetně patrona hr. Collalto. V padesátých letech minulého století se při scelování pozemků uvažovalo i o její demolici... Nyní ji vlastní Anežka Novotná (Rozdrojovice) a Věra Smržová (Brno-Tuřany).

Kaple sv. Floriána v Nadějově

(Evidovaná jako nemovitá kulturní památka ve státním seznamu, pořadové č. 5020).

Drobná sakrální stavba z počátku 19. století stojí uprostřed návsi na stavební parcele č. 50. Čtvercového půdorysu a členěna nízkou podezdívkou. Stěny děleny pilastry s rytými rámy. Pilastry jsou ukončené římsovou hlavicí. Boční fasáda prolomena jednou okenní osou, okno půlkruhovitě zaklenuté a vsazené do líce zdiva. Průčelí na osu prolomeno pravoúhlým vchodem s půlkruhovým nadsvětlíkem, vchod přístupný třemi stupni. Podstřešní profilovaná římsa nese čtyřboký stan završený čtyřbokou zvonící, makovicí a křížem.

Na oltáři je obraz sv. Floriána, patrona hasičů a sošky sv. Antonína, sv. Josefa a P. Marie Lurdské. Na bočních stěnách obrazy P. Ježíše a P. Marie, plastika sv. Jana Nepomuckého od místního řezbáře Václava Potočku, dřevěný kříž a obraz P. Marie Růžencové. V rohu kaple stojí korouhev sv. Cyrila a Metoděje. Dle farního seznamu zvonů z roku 1915 zde byl umístěn zvonek o spodním průměru 35 cm a váze 24 kg.

V poznámce p. farář P. Novotný uvádí, že „*ho nemohl dále popsat, ježto je umístěn nepříístupně na věžičce – prý velmi starý*“. Další záznam o zvonech v době I. světové války v Nadějově chybí ... Až v roce 1942 dle Stvrzenky č. 4 Okresního úřadu v Jihlavě ze dne 18. dubna 1942 byl zde dle vládního nařízení zrekvírován zvonek o váze 16 kg, který za obec odevzdal František Klement z č.p. 25. Na uprázdněnou zvoničku pak Nadějovští zavěsili malý zvonek z kaple sv. Václava. Po druhé světové válce si pak ze sbírek pořídili zvonek nový, který byl posvěcen místním duchovním správcem P. Viktorem Mastným dne 17. června 1951 za velké účasti farníků. Objednán a dodán prostřednictvím Chrámového družstva v Pelhřimově. Plánovaný církevní průvod ze Zhoře k této slavnosti nebyl již velitelstvím SNB v Jihlavě povolen. Původní zvonek se vrátil zpět na Skryjovu kapličku sv. Václava při cestě do Věžnice.

Kaple sv. Václava u Nadějova

(Není v evidenci jako kulturní památka).

Postavena v roce 1929 v jubilejním roce svatováclavského milénia.

Rolník v Nadějově Adolf Skryja se svou manželkou chtěl postavit k oslavě tohoto milénia kříž při cestě z Nadějova do Věžnic na vlastním pozemku parcelačního č. 1157/2. Pan farář ze Zhoře mu dal návrh, aby místo slíbeného polního kříže dal postavit na tomto místě malou kapličku s oltářem zasvěcenou sv. Václavu, kde by se sloužily mše a každoročně poutní slavnost. V květnu byla zahájena stavba na cementovou maltu z kamene těženého z blízkého lomu o rozměrech 4 x 4 m.

Zápis ve farní kronice nám přibližuje její posvěcení: „...*Svatováclavská slavnost posvěcení této kaple se konala 22. září 1929 za účasti více než dvou tisíc poutníků. Korporativně zde nastoupily i hasičské sbory ze Zhoře, Nadějova, Arnolce a Řehořova.... Procesí zhořských farníků vedl s místním farářem ThDr Karel Večeřa a ThDr Bohumír Mastný, OPraem, řeholní kanovník*

želivský. O deváté hodině pak pokračoval průvod z Nadějova k nové kapli. Zde přivítal místní náčelník hasičského sboru p. Klement arcikněze Františka Miču, děkana a faráře z Opatova. Další procesí přicházelo z Měřína a Kamenice, které vedl P. Josef Záborský z Vysokých Studnic a P. Václav Buchta z Jamného. V čele průvodu nesli na nosítkách sošku P. Marie. U kapličky družička Marie Vyziblová přivítala průvod s arciknězem a požádala ho, aby kapli vysvětil... Po vysvěcení měl slavnostní kázání P. František Čermák z Měřína. Slavnou mši celebroidal děkan P. Miča za asistence Dr Karla Večeřu a Dr Bohumíra Mastného. Lid zpíval „Ejhle oltář...“ za doprovodu zhořské kapely a střílení z hmoždířů. Odpoledne u kapličky družičky z Nadějova Anděla Kašíková, Marie Jiráčková a Marie Mutlová přednesly básně „Tisíc let již tomu...“, „Černoušek...“ a „Pán přichází...“ Po té vystoupil na kazatelnu P. Čermák, dále Dr Večeřa a P. Jan Možný z Kamenice, který působivě promluvil k mládeži o příkladu sv. Václava. Na to mládež farnosti přednesla hold k sv. Václavu v básni Jakuba Demla. Zakončení provedl Dr Mastný krátkým prolovem a poděkováním všem, kdo se na této velké slavnosti podíleli.“

Pouť k této kapličce se má každoročně opakovat, udržovati ji mají navždy majitelé usedlosti č.p. 10 v Nadějově. Kaplička je dle smlouvy u notáře Dr Camila Otto v Jihlavě darována manželé Skryjovými i s okolním pozemkem římsko-katolickému kostelu ve Zhoří pod č.j. 1157/2 – Nadějov, složka C-10. V současné době je kaple zapsána od 50. let minulého stletí na listu vlastnictví u Katastrálního úřadu v Jihlavě manželům Klusáčkovým z Nadějova č.p. 10. V dubnu roku 2002 vnikl do kaple po vypáčení dveří dosud neznámý zloděj a odcizil zde pískovcovou sochu sv. Václava v hodnotě 81 000 Kč.

Na mramorové desce osazené uvnitř kapličky je následující nápis:

„Svatý Václave, ochraňuj s našimi věrozvěsty sv. Cyrilem a Metodějem naši svatou víru, jazyk a vlast československou. Nedej zahynouti nám ni budoucím.. Zbudovali a k účelům římsko-katolické církve věnovali Adolf a Julie Skryjovi z Nadějova č.10, L.P. 1929“

Místní zvonička v osadě Lipina

(Není v evidenci jako kulturní památka).

Dle farního zápisu byl dne 15. srpna 1933 s velkou slávou za účasti mnoha farníků posvěcen zvonek v této osadě patřící pod zhořskou farnost. Byl zavěšen u silnice na dřevěné zvonici. V roce 1942 patrně rovněž zrekvírován (doklad chybí).

Dne 19. května 1950 v pondělí svatodušní odpoledne o třetí hodině slavnostně posvětil zhořský farář P. Viktor Mastný zde zvonek nový o váze 30 kg, za velké účasti farníků, zejména mládeže. Na původní zvoničce je zavěšen dodnes.

Seznam matričních knih uložených v Moravském zemském archivu v Brně

vstahující se k původní zhořské farnosti

farnost Měřín (po roce 1626, zápisy farníků i ze Zhoře)

invent.č.:	druh matriky:	období:
15772	matrika f.Zhoř, pag.445 (zápisy heslovité, bez uvedení bližších informací)	1626 – 1669

farnost Bohdalov

15374	matrika pokřtěných f.Zhoř	1660 – 1724	1 kniha
15380	matrika oddaných f.Zhoř	1669 – 1723	1 kniha
15385	matrika zemřelých f.Zhoř	1669 -	1 kniha

farnost Zhořská

7182	matrika pokřtěných f.Zhoř	1765 – 1785	
		1785 – 1799	1 kniha, Tomus I
7183	matrika pokřtěných f.Zhoř	1800 – 1830	1 kniha, Tomus II.
7184	matrika pokřtěných f.Zhoř	1830 – 1858	1 kniha, Tomus III.
7185	matrika pokřtěných f.Zhoř	1859 – 1880	1 kniha, Tomus IV.
7193	matrika zemřelých f.Zhoř	1765 – 1785	
		1785 – 1799	1 kniha, Tomus I.
7194	matrika zemřelých f.Zhoř	1800 - 1858	1 kniha, Tomus II.
	matrika oddaných f.Zhoř	1765 - 1799	1 kniha, Tomus I.
	matrika oddaných f.Zhoř	1800 -1842	1 kniha, Tomus II.
	matrika oddaných f.Zhoř	1843 - 1886	1 kniha, Tomus III.

Závěrem:

Končím několik statí, ve kterých jsem se snažil nastínit dobu, která již minula, a zároveň zdokumentovat a popsat několik památek, které zanechala historie v tomto regionu. Těm, kdo se budou v budoucnu zajímat o regionální historii tohoto koutu země, kde bylo dáno prožít určený čas nám i našim předkům, předá snad tato publikace i několik zpráv z této dávné doby...

Literatura i prameny, ze kterých jsem čerpal, jsou vesměs uvedeny v textu. K podrobnějšímu poznání nejstarších dějin farnosti by mohl přispět archeologický výzkum, který u nás mnohdy z různých příčin nebyl proveden. Rovněž i archivní prameny nejsou dosud všechny vyčerpány. O nejstarší minulosti se asi již stěží podaří zjistit něco překvapivého...

Publikace je doplněna obrazovými přílohami. Většina zobrazených fotografií z interiéru kostela je použita z pozůstalosti zhořského rodáka p. Františka Chalupníka – pořízené kolem roku 1978. Ostatní fotodokumentace je od členů Klubu za historickou Polnou p. Jana Prchala a p. Františka Macha. Těm oběma děkuji za jejich obětavou práci při počítačovém zpracování a vydání této publikace.